

Usporedba načina upravljanja i utjecaja zaštićenih područja na turizam između Šibensko - kninske županije i SAD-a

Odak, Ante

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:124:499048>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International](#)/[Imenovanje-Nekomercijalno-Dijeli pod istim uvjetima 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-16**

Repository / Repozitorij:

[REFST - Repository of Economics faculty in Split](#)

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
EKONOMSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

**USPOREDBA NAČINA UPRAVLJANJA I UTJECAJA
ZAŠTIĆENIH PODRUČJA NA TURIZAM IZMEĐU ŠIBENSKO
– KNINSKE ŽUPANIJE I SAD-A**

Mentor:

Izv. prof. dr. sc. Ljudevit Pranić

Student:

Ante Odak

Split, rujan 2024.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, Ante Odak,
(ime i prezime)

izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je navedeni rad isključivo rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu, što pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio navedenog rada nije napisan na nedozvoljeni način te da nijedan dio rada ne krši autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Split, 2024. godine

Vlastoručni potpis : Ante Odak

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Definicija problema	1
1.2. Cilj rada	1
1.3. Metode rada	1
1.4. Struktura rada	1
2. TURIZAM ZAŠTIĆENIH PODRUČJA	3
2.1. Pojam i definicija zaštićenih područja	3
2.2. Upravljanje zaštićenim područjima.....	3
2.3. Doprinosi turističke potražnje i potrošnje na zaštićena područja	5
2.4. Turizam nacionalnih parkova	6
2.4.1. Stavovi posjetitelja u nacionalnim parkovima.....	6
3. OPĆENITO O ŠIBENSKO – KNINSKOJ ŽUPANIJI I SJEDINJENIM AMERIČKIM DRŽAVAMA.....	10
3.1. Šibensko – kninska županija	10
3.1.1. Opći podaci	10
3.1.2. Geografska obilježja	10
3.1.3. Stanovništvo i društvo	12
3.1.4. Gospodarstvo i turizam	13
3.1.5. Kulturna baština	14
3.2. Sjedinjene Američke Države	15
3.2.1. Opći podaci	15
3.2.2. Geografska obilježja	16
3.2.3. Stanovništvo i društvo	17
3.2.4. Gospodarstvo i turizam	18
3.2.5. Kulturna baština	20
4. RAŠČLAMBA UČINAKA ZAŠTIĆENIH PODRUČJA NA TURIZAM ŠIBENSKO – KNINSKE ŽUPANIJE I SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA	22
4.1. Zaštićena područja Šibensko – kninske županije	22
4.1.1. Nacionalni park Krka	23
4.1.1.1. Općenito	23
4.1.1.2. Kulturna i prirodna baština.....	23
4.1.1.3. Ekonomski i društveni učinci.....	24
4.1.2. Park prirode Dinara	26
4.1.2.1. Općenito	26

4.1.2.2.	<i>Kulturna i prirodna baština</i>	27
4.1.2.3.	<i>Ekonomski i društveni učinci</i>	27
4.2.	Zaštićena područja SAD – a	29
4.2.1.	<i>Nacionalni park Yellowstone</i>	29
4.2.1.1.	<i>Općenito</i>	29
4.2.1.2.	<i>Kulturna i prirodna baština</i>	29
4.2.1.3.	<i>Ekonomski i društveni učinci</i>	31
4.2.2.	<i>Nacionalni park Rocky Mountain</i>	32
4.2.2.1.	<i>Općenito</i>	32
4.2.2.2.	<i>Kulturna i prirodna baština</i>	32
4.2.2.3.	<i>Ekonomski i društveni učinci</i>	33
5.	USPOREDBA HRVATSKOG I AMERIČKOG NAČINA UPRAVLJANJA ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA	34
5.1.	Hrvatski način upravljanja zaštićenim područjima	34
5.1.1.	<i>Specifičnosti hrvatskog modela kod institucionalnog upravljanja zaštićenog područja</i>	35
5.2.	Američki način upravljanja zaštićenim područjima	38
5.2.1.	<i>Počeci Sustava Nacionalnih parkova</i>	38
5.2.2.	<i>Parkovni model u današnje vrijeme</i>	38
5.2.3.	<i>Spektar upravljanja jedinicama parka</i>	40
5.2.4.	<i>Imenovanje zaštićenih područja</i>	40
6.	ZAKLJUČAK	42
	LITERATURA	44
	PRILOZI	48
	SAŽETAK	49
	SUMMARY	49

1. UVOD

1.1. Definicija problema

Republika Hrvatska i Sjedinjene Američke Države (SAD) unutar svojih granica imaju veliki broj zaštićenih područja u kojima se ubrajaju nacionalni parkovi i parkovi prirode. Iz ovog razloga valja napomenuti kako Hrvatska raspolaže najpoznatijim zaštićenim područjima, među kojima su tu u prvom redu nacionalni parkovi kao što su Plitvička jezera, Krka, Kornati i Sjeverni Velebit, a s druge strane među parkove prirode ubrajaju se primjerice Kopački rit, Lonjsko polje, Medvednica, Vransko jezero i nedavno osnovan tj. relativno novi park prirode Dinara. Od nabrojanih zaštićenih područja, četiri se nalaze unutar Šibensko – kninske županije, a to su nacionalni parkovi Krka i Kornati i parkovi prirode Dinara i Vransko jezero. S druge strane, SAD također raspolaže velikim brojem svojih zaštićenih područja, među kojima u najvećem broju pripadaju nacionalni parkovi, a najpoznatiji su Grand Canyon, Rocky Mountain, Yellowstone i Yosemite. Iako postoji veliki broj istraživanja provedenih od strane različitih turističkih ustanova u Republici Hrvatskoj vezanih za zaštićena područja, njihovo rukovođenje i njihov utjecaj na turističku potražnju i ponudu, s druge strane također postoji oskudnost usporedbi hrvatskog načina njihova upravljanja i doprinosa na hrvatski turizam s američkim načinom rukovođenja zaštićenih područja i njihova utjecaja na turizam unutar te države. Ovo se može definirati kao problem istraživanja, a za potrebe ovog rada autor se opredijelio za zaštićena područja Šibensko – kninske županije, jer ista obuhvaća obe vrste takvih područja što doprinosi raznolikosti u istraživanju.

1.2. Cilj rada

Zbog navedene oskudnosti, cilj ovog rada je proučiti utjecaj i način rukovođenja zaštićenih područja na turizam Šibensko – kninske županije, te ga usporediti s utjecajem i načinom rukovođenja zaštićenih područja na turizam SAD – a uz analizu njihovih najpoznatijih zaštićenih područja. Način na koji će se vršiti takva vrsta usporedbe je putem usporedbe i učenja od najboljih (*eng. benchmarking*) u svrhu preuzimanja njihovih metoda rukovođenja.

1.3. Metode rada

Vrsta podataka koja će se prikupiti za ovaj rad su sekundarni podaci, koji su dostupni na međumrežju, a među njima tu su web – stranice, znanstveni članci i prijašnja istraživanja vezana uz problem istraživanja, a javno su dostupna putem međumrežja. Ovakva metoda rada i prikupljanja podataka pripada stolnom istraživanju, koje će se primijeniti za svrhu ovog rada.

1.4. Struktura rada

Rad će se podijeliti na nekoliko dijelova unutar kojih će se obuhvatiti opis zaštićenih područja općenito i njihova turizma, te njihov doprinos na turizam jednog područja. Također će se ukratko opisati opće karakteristike Šibensko - kninske županije i SAD - a vezano za njihov prostorni obuhvat, opće podatke

i turizam unutar njihovih granica. Zatim slijedi opis i raščlamba učinaka zaštićenih područja na turizam Šibensko – kninske županije i SAD – a. Nakon toga slijedi usporedba hrvatskog načina upravljanja zaštićenim područjima s američkim, gdje će se proučiti kakve karakteristike pojedini model ima i po čemu se jedan od drugog razlikuju. U konačnici će se donijeti zaključak, unutar kojeg će se sumirati analiza i problematika ovog rada.

2. TURIZAM ZAŠTIĆENIH PODRUČJA

2.1. Pojam i definicija zaštićenih područja

Svaka država ima svoj pravni akt na temelju kojeg se definiraju zaštićena područja, zbog toga potrebno je navesti kako se ona u Republici Hrvatskoj definiraju. Pravni akt koji je zaslužan za definiranje pojma zaštićenih područja je Zakon o zaštiti prirode (NN 80/13, 15/18, 14/19, 127/19), a on navodi da je zaštićeno područje „geografski jasno određen prostor koji je namijenjen zaštiti prirode i kojim se upravlja radi dugoročnog očuvanja prirode i pratećih usluga ekološkog sustava.“¹ Unutar Zakona definirano je devet različitih vrsta zaštićenih područja, a najpoznatiji u svijetu turizma su nacionalni parkovi i parkovi prirode, a oba pripadaju zaštićenim područjima od državnog značenja. Ostalih sedam vrsta zaštićenih područja prema Zakonu su: strogi rezervat, posebni rezervat, regionalni park, spomenik prirode, značajni krajobraz, park – šuma i spomenik parkovne arhitekture. Što se tiče nacionalnih parkova njihova namjena leži u očuvanju izvornih prirodnih i krajobraznih vrijednosti, a također nose i znanstvenu, kulturnu, odgojno – obrazovnu i rekreativnu namjenu. Njih proglašava Hrvatski sabor i pod državnom su upravom. S druge strane, namjena parkova prirode leži u zaštiti bioraznolikosti, georaznolikosti i krajobrazne raznolikosti, a namjena joj je također kulturno – povijesna, turističko – rekreacijska i odgojno – obrazovna. Kao i kod nacionalnih parkova, i ovu vrstu zaštićenih područja proglašava Hrvatski sabor, a njihova razina upravljanja je također državna. Zaštićena se područja sastoje od bogatstva prirodnih vrijednosti u kojima se ubrajaju razni planinski vrhovi, brda, ravnice, polja, livade, šume, rijeke, jezera, otoci i mora, a svoj značaj također pronalaze u ulozi prirodnih turističkih resursa.

2.2. Upravljanje zaštićenim područjima

Upravljanje zaštićenim područjima predstavlja jedan složen i zahtjevan proces, koji može biti ponekad jednostavan, ali također i vrlo kompliciran (Ministarstvo zaštite okoliša i zelene tranzicije, 2021). Ukoliko se provodi promišljeno i prilagođeno specifičnim uvjetima u kojima se upravljanje odvija, rezultati mogu biti pozitivni, a oni su najčešće vidljivi kroz doprinos u očuvanju i poboljšanju stanja prirode (MZOZT, 2021). Za uspješnost upravljanja zaštićenim područjima postoje dva najvažnija načela, koja su se pokazala uspješnima kod upravljanja zaštićenih područja u svijetu i u praćenju njihove učinkovitosti u očuvanju prirode, a to su prilagodljivost i participatornost (MZOZT, 2021).

Načelo prilagodljivosti tj. prilagodljivo upravljanje svodi se na neprekidnom razvojnom procesu unapređenja upravljanja, pomoću kojeg se ostvaruje uključivanje prikupljenih tj. stečenih iskustava i poznatih informacija za postizanje učinkovitijeg upravljanja i donošenja odluka u budućnosti (MZOZT,

¹ Republika Hrvatska, Ministarstvo zaštite okoliša i zelene tranzicije, Što je zaštićeno područje, dostupno na: <https://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/zasticena-podrucja/sto-je-zasticeno-podrucje>

2021). Budući da upravljanje zaštitom prirode nije egzaktna znanost, ne može se sa sigurnošću reći kako će planirane aktivnosti donijeti željeni rezultat i doprinos u ostvarenju zadanih ciljeva (MZOZT, 2021). Zbog toga, kako bi se osiguralo postizanje takvih ciljeva, potrebno je planirati praćenje provedbe aktivnosti putem pokazatelja (MZOZT, 2021). Ako upravljačke aktivnosti ne daju očekivane rezultate, potrebno ih je u tom slučaju prilagoditi ili obustaviti (MZOZT, 2021). Načelo prilagodljivosti može se opisati kao cirkularni tj. kružni proces koji se sastoji od nekoliko povezanih faza, a one su: procjena tj. ocjena stanja zaštićenog područja; planiranje ciljeva i aktivnosti kojima će se održati i poboljšati stanje; provedba aktivnosti uz simultano praćenje učinaka provedenih aktivnosti i približavanje zadanom cilju (MZOZT, 2021). Poslije jednog ovakvog ciklusa, slijedi novi ciklus koji kreće ispočetka od faze procjene tj. s njenim ponavljanjem, a također po potrebi može se ponovo provoditi faza prilagodbe kroz novu fazu planiranja (MZOZT, 2021).

Načelo participatornosti tj. participatorno upravljanje svodi se na uključivanje dionika na različite načine u pojedine faze ciklusa upravljanja zaštićenim područjima (MZOZT, 2021). Na temelju analiza učinkovitosti upravljanja zaštićenim područjima na međunarodnoj razini pokazalo se kako upravitelji, bez obzira na svoje aktivnosti i napore, zapravo nisu u mogućnosti dugoročno očuvati prirodne vrijednosti područja bez suradnje s lokalnom zajednicom i ostalim dionicima područja tj. ostalim zainteresiranim stranama (MZOZT, 2021). Učinkovitost upravljanja područjem direktno je povezano sa stupnjem razumijevanja, potpore i uključenosti lokalne zajednice u upravljanje (MZOZT, 2021). U tom slučaju, također se uzimaju u obzir i uvažavaju mišljenja dionika, čime se stvaraju međusobni odnosi, koji za cilj imaju doprinijeti upravljačkim ciljevima, koji su usmjereni ka očuvanju vrijednosti zaštićenog područja (MZOZT, 2021).

Kod upravljanja zaštićenim područjima postoji određeni niz načela na temelju kojih bi se upravljanje trebalo svesti, te zbog toga, ono bi trebalo biti temeljeno na preuzetoj obavezi, primjereno, prilagodljivo, participatorno, planirano i u konačnici transparentno tj. jasno i otvoreno javnosti (MZOZT, 2021). Upravljanje zaštićenim područjima trebalo bi biti u skladu s ciljevima zbog kojih je područje zaštićeno i u skladu s obvezama koje proizlaze iz kategorija zaštite tj. trebalo bi se temeljiti na preuzetoj obavezi (MZOZT, 2021). Kada se sagleda načelo primjerenosti, to znači da upravljanje ovakvim područjima mora odgovarati specifičnim uvjetima i njihovim potrebama, a s druge strane prilagodljivo upravljanje tj. načelo prilagodljivosti mora uzeti u obzir omogućavanje prilagodbe aktivnosti u promijenjenim uvjetima u kojima se upravljanje obavlja, s tim da se ne ugrozi postizanje ciljeva zbog kojih je područje zaštićeno (MZOZT, 2021). Primjeri promjena mogu biti promjene koje nastaju utjecajem različitih prirodnih dinamičkih procesa kao što su poplave ili požari, promjene ekonomskih ili političkih okolnosti itd. (MZOZT, 2021). Kada se spominje planirano upravljanje, to se odnosi na činjenicu kako su ciljevi i aktivnosti upravljanja promišljeni i unaprijed isplanirani, te se

obavljaju na temelju unaprijed određenih prioriteta i planu, što osigurava neprekidnost upravljanja (MZOZT, 2021).

Proglašenje zaštićenih područja samo po sebi ne omogućava očuvanje vrijednosti radi kojih je područje proglašeno zaštićenim, nego također je nužno trajno pratiti promjene i po potrebi provoditi aktivnosti s ciljem poboljšanja stanja takvih područja (MZOZT, 2021). Važno je pratiti i utjecati na ljudske djelatnosti koje se obavljaju i odvijaju na tom području, s ciljem njihovog ograničavanja i prilagodbe u trenucima kada stvaraju pritisak, te s ciljem poticanja takvih aktivnosti u slučajevima kada pridonose poboljšanju stanja vrijednosti (MZOZT, 2021).

Upravljanje zaštićenim područjima zahtijeva rješavanje raznih pitanja koja se bave različitim čimbenicima, od očuvanja prirodnih i kulturnih vrijednosti pa do osiguravanja održivog korištenja prirodnih resursa, upravljanja posjetama, suradnje s dionicima i jačanja kapaciteta javnih ustanova, koje su u Republici Hrvatskoj jedne od važnih upravljačkih tijela koje vode računa o zaštićenim područjima i njihovim kapacitetima (MZOZT, 2021).

2.3. Doprinos turističke potražnje i potrošnje na zaštićena područja

Iako je njihova uloga najpoznatija kod očuvanja bioraznolikosti i zaštite ekosustava, zaštićena područja u svrhu zadovoljenja turističke potražnje od strane posjetitelja svoju ulogu pronalaze u dobrobiti mentalnog i fizičkog zdravlja, što je jedan od glavnih razloga njihovom posjećivanju. Jedan od glavnih doprinosa turizma tj. turističke potrošnje u zaštićenim područjima je očuvanje prirode i poticanje održivog razvoja lokalne zajednice. Potrošnja posjetitelja kroz kupovinu ulaznica koje su namijenjene za pristup takvim područjima donosi gospodarski doprinos području ili regiji unutar koje se nalazi jedno zaštićeno područje. Posjetitelji su potrošnjom u mogućnosti koristiti usluge i proizvode unutar tog područja kroz svoj posjet njemu, a upravo iz te potrošnje dolazi do gospodarskog doprinosa i razvoja lokalnoj zajednici koja svoju ulogu nalazi u daljnjem poboljšanju kvalitete proizvoda i usluga unutar zaštićenih područja. Takva usmjerenost ka poboljšanju svoj oblik pronalazi u pogledu razvoja infrastrukture i novih vještina. Iako pruža razne prednosti, s druge strane turizam zaštićenih područja donosi i određene probleme vezane za prirodnu očuvanost i uzdržavanje. Zbog ovih razloga dolazi do pitanja uspostavljanja ravnoteže između očuvanja i posjećivanja zaštićenim područjima.

Negativan utjecaj sve većeg broja posjetitelja u zaštićenim područjima, osim što narušava njihovu ekološku očuvanost također se može izdvojiti iz pogleda povećane potražnje od strane posjetitelja. Takvo povećanje dovodi do povećanja troškova upravljanja, a ono može dovesti do većeg poreznog opterećenja lokalne zajednice tj. jednostavnije rečeno, do porasta poreza. Ovo dovodi do porasta cijena raznih dobara i usluga, te ovo može posljednično dovesti do njihovih previsokih cijena, koje otežavaju lokalnoj zajednici njihovu kupovinu dobara i usluga.

2.4. Turizam nacionalnih parkova

Pojam nacionalnih parkova pojavio se u 19. stoljeću u SAD – u, točnije 1872. godine kada je ustanovljen prvi nacionalni park na svijetu, a tu zaslugu dobio je Yellowstone, čime je također dobio i titulu prvog zaštićenog područja. Razvoj turizma i nastanka prvog zaštićenog područja tekao je usporedno poradi visokog razvoja društveno – ekonomskih čimbenika kao što su pojava industrijalizacije i urbanizacije, a ovu činjenicu potvrđuje kako se osnutak nacionalnog parka Yellowstonea vremenski podudara s prvim svjetskim turističkim putovanjem kojeg je organizirao Thomas Cook iste godine (Krpina, 2015). U današnje vrijeme, razlozi izdvajanja određenog područja kao posebnim (među kojima se ubrajaju nacionalni parkovi) više se ne izvršava samo radi zaštite i očuvanja tog područja i onog što je unutar njega, nego i radi održive upotrebe onoga što se tu nalazi. Zbog ovog, unutar ovakvih područja razvija se turizam koji odgovara eko – turizmu koji je Epler Wood (1996; prema Tišma i sur. 2006) navela kao odgovornu pustolovinu unutar područja prirodnih ljepota, gdje se ekološka očuvanost i biološka raznolikost ostvaruju za dobrobit lokalnog stanovništva. Zaštićena područja i ekoturizam imaju odnos koji je definiran na temelju sedam osnovnih zajedničkih načela, a ona su: 1) izbjegavanje utjecaja koji mogu uništiti potpunost zaštićenog područja; 2) obrazovanje posjetitelja o važnosti zaštite i očuvanja prirodnih sredstava; 3) ostvarenje izravnog dohotka za prirodnu očuvanost i upravljanje zaštićenih područja; 4) ostvarenje ekonomskih prednosti kod lokalnog stanovništva; 5) planiranje održivog turizma i rasta turističkih aktivnosti za dobrobit gospodarstva zemlje; 6) porast domaćeg prihoda korištenjem sadržaja i usluga pod vlasništvom lokalnog stanovništva; 7) povećanje brige o okolišu pomoću infrastrukture koja je primjenjiva za njeno očuvanje (Tišma i sur. 2006). Najčešća prisutnost ekoturizma unutar zaštićenih područja nalazi se unutar područja koja su rijetko naseljena i unutar kojih malen broj stanovnika živi, te zbog toga financiranje ekoturizma je ograničeno, te su prihodi time manji, a rezultati takvog financiranja su dugoročni (Tišma i sur. 2006). Promjene koje se odnose na prirodna sredstva unutar zaštićenih područja lokalno stanovništvo ne obraća puno pozornosti, jer ono ostaje ovisno o razvojnim politikama bez razumijevanja o održivom razvoju na razini lokalne ruralne zajednice (Tišma i sur. 2006).

2.4.1. Stavovi posjetitelja u nacionalnim parkovima

Posjetitelji posjećuju nacionalne parkove prvenstveno radi mentalnog i fizičkog zadovoljstva te kako bi se povezali s prirodom i uživali u njenim ljepotama. Osim prirodnih krajolika, parkovi nude i dodatne usluge koje upotpunjuju iskustvo posjetitelja. To uključuje restorane, pristup javnom prijevozu, parkirališta, mogućnost kupovine suvenira i ručnih radova, kao i razne edukativne sadržaje i programe o karakteristikama parka. Ove usluge omogućuju posjetiteljima da bolje razumiju i dožive prirodnu i kulturnu baštinu koju parkovi nude.

Kako bi se mogao pružiti uvid u istraživanje takvih stavova, potreba i želja, u sklopu ovog rada za takav primjer uzelo se u obzir istraživanje iz 2022. godine kojeg su proveli Carlotta Sergiacomi, Dijana Vuletić, Alessandro Paletto i Claudio Fagarazzi vezano za stavove posjetitelja o čimbenicima koje oni smatraju važnima i o kvaliteti proizvoda i usluga koje se nude u Nacionalnom parku Plitvička jezera, a isti su osmislili upitnik kako bi identificirali percepcije posjetitelja Nacionalnog parka Plitvička jezera, temeljen na Planu upravljanja parkom 2019. – 2028. i razgovorima s menadžerima parka (Sergiacomi i sur. 2022). Ispitanici su ocjenjivali važnost čimbenika kroz Likertovu ljestvicu od 1 do 9, gdje 1 označava nisku, a 9 visoku važnost (Sergiacomi i sur. 2022). Ljestvica je kasnije pojednostavljena na 3 stupnja radi lakše usporedbe s prosječnim ocjenama iz Plana upravljanja (Sergiacomi i sur. 2022). Prvo pitanje ispitanicima odnosilo se na čimbenike koji su ih pozitivno i negativno iznenadili pri posjeti Nacionalnom parku Plitvička jezera (Sergiacomi i sur. 2022). Najpozitivnije ih je iznenadio prirodni krajolik, dok su bili nezadovoljni kvalitetom restoranskih usluga i visokim cijenama ulaznica (Sergiacomi i sur. 2022). Idući dio upitnika bio je posvećen makrotemama koje su vezane za mišljenje posjetitelja, a odnose se na: sustav upravljanja namijenjen posjetiteljima; restoranski sadržaj; maloprodaju i suvenirnice; tumačenje i obrazovanje. „Konkretno, (upitnik) analizira razinu prioriteta koja se smatra potrebnom za različite makroteme djelovanja unutar četiri različita pitanja koja se odnose na upravljanje posjetama.“² Makrotema sustava upravljanja posjetiteljima obuhvatila je čimbenike poput informiranja, izbjegavanja prenapučenosti, jačanja nadzora i sigurnosnih signala. Posjetitelji su većinu ovih čimbenika ocijenili višim od Plana upravljanja, osim pojačanja signala za sigurnost, koji je Plan ocijenio važnijim (Sergiacomi i sur. 2022). U makrotemi restoranskih usluga, Plan je dao veću važnost ekološkim standardima i praćenju zadovoljstva posjetitelja nego sami ispitanici (Sergiacomi i sur. 2022). U makrotemi maloprodaje, koja uključuje proširenje asortimana i obnovu prodavaonica, posjetitelji su posebno istaknuli važnost obnove suvenirnica, iako je ova tema generalno dobila najniže ocjene važnosti (Sergiacomi i sur. 2022). Kod tumačenja i obrazovanja, ocjene posjetitelja uglavnom su bile u skladu s Planom, no manju važnost pridali su izgradnji novog centra za posjetitelje (Sergiacomi i sur. 2022). Ostali čimbenici, poput razvoja obrazovnih programa i organizacije kulturnih događaja, bili su bolje ocijenjeni. Ocjene svake makroteme i njihove usporedbe dane su u Grafičkom prikazu 1.

Prema istraživanju, posjetiteljima su najvažniji sustav upravljanja posjetiteljima te tumačenje i obrazovanje. Iako suvenirnice imaju najmanju opću važnost, posjetitelji su istaknuli potrebu za

² Sergiacomi, C., Vuletić, D., Paletto, A. i Fagarazzi, C. (2022). Exploring Tourist Preferences on the Visitor Management System: the Case Study of Plitvice Lakes National Park. *South-east European forestry*, 13 (2), 67-77. <https://doi.org/10.15177/see-for.22-06>

njihovom obnovom. Važni su im i nadzor i sigurnost, informiranje putem interneta, poboljšanje restoranskih usluga, edukativni izleti i kupnja suvenira.

Jedno od istraživanja koje se provodilo u pogledu stavova posjetitelja u zaštićenim područjima odnosi se i na fizičko opterećenje u zaštićenim područjima na pješačkim stazama. Ovo istraživanje su provodili Ivan Martinić, Matija Landekić, Matija Bakarić, Drago Marguš i Anita Jurković. Istraživanje se bavi problematizacijom razvoja modela upravljanja rizicima tijekom posjete zaštićenim područjima glede kategorizacije pješačkih staza i fizičkog angažiranja posjetitelja na tim stazama (Martinić i sur. 2015). Cilj istraživanja bio je uočiti potencijalne opasnosti koje na pješačkim stazama su uzrokovane svojim karakteristikama, razvoj metodologije za inspekciju staza te kategorizacija staza prema težini, u skladu s potrebnim fizičkim naporom posjetitelja za njihovo savladavanje (Martinić i sur. 2015). Istraživanja su se provela na pješačkoj stazi Stinica – Roški slap – Oziđana pećina u Nacionalnom parku Krka (Martinić i sur. 2015). Staza je stvorena za smanjenje pritiska posjetitelja na Skradinskom buku, vrlo je zahtjevna i traži povećan fizički napor i dobru kondiciju korisnika (Martinić i sur. 2015). Za procjenu fizičkog napora na pješačkoj stazi korištena je metoda mjerenja frekvencije srca pomoću uređaja Garmin Forerunner 910XT na 22 ispitanika, a korišteni su određeni parametri npr. broj otkucaja srca, tjelesna masa, frekvencija srca u odmaranju itd. (Martinić i sur. 2015). Na temelju istraživanja, zaključeno je da je programiranje sheme obaveznog odmora početni korak u uspostavi upravljanja rizicima posjetitelja u zaštićenim područjima Hrvatske (Martinić i sur. 2015). Istraživanje je potvrdilo da je samoocjena fizičke spremnosti pouzdan kriterij za odabir režima savladavanja pješačkih staza tako da posjetitelji mogu temeljem svoje vlastite procjene birati tempo i način prelaska staze (Martinić i sur. 2015). Nalazi istraživanja naglašavaju potrebu da parkovne uprave u sustav upravljanja posjetiteljima uključe informativne, edukativne i tehničke mjere za smanjenje zdravstvenih rizika, a kao inovativan pristup predlaže se uvođenje programiranih režima svladavanja staza, koji uključuju preporuke o broju, vrsti i lokacijama odmorišta te trajanje odmora (Martinić i sur. 2015). Posjetiteljima bi se ponudila mogućnost izbora između više režima, čime bi se smanjili potencijalni zdravstveni rizici te osiguralo ugodno i sigurno iskustvo prilikom posjeta zaštićenim područjima (Martinić i sur. 2015).

Grafički prikaz 1.

„Usporedba između ocjena prioriteta koje su dodijelili posjetitelji i onih definiranih Planom upravljanja Nacionalnim parkom Plitvička jezera 2019.-2028. za makroteme teme C „Upravljanje posjetiteljima“.“³

	Macro-topics	Visitors' score	Plan's score
Visitor use management system			
A.1	INFORM VISITORS through the website, apps, social networks, etc. on: park rules; maximum daily number of visitors; presence of alternative tours in non-congested areas.	2.48	1.67
A.2	ENHANCE SURVEILLANCE: increasing the number of rangers to check the rules and report illegal acts.	2.49	2.00
A.3	AVOID OVERCROWDING by introducing new technologies and pricing policies.	2.18	1.67
A.4	OFFER NEW VISIT PROGRAMS for alternative areas to the Lakes area.	2.40	1.64
A.5	INCREASE the signage to ensure SAFE use of the itineraries.	2.16	2.20
A.6	MAINTAIN and ADAPT the different INFRASTRUCTURE, such as: bus stops, boat docks, parking areas and toilets.	2.24	1.84
A.7	INCREASE the capacity of the TOURIST MEANS OF TRANSPORT used during the visits.	2.07	1.67
A.8	Prepare a PERMANENT MONITORING SYSTEM on the visitors' satisfaction degree on: infrastructure and visits management system.	2.05	1.25
Restaurant facilities			
B.a.1	IMPROVEMENT of the RESTAURANT STRUCTURES according to ecological standards.	2.25	2.86
B.a.2	Prepare a PERMANENT MONITORING SYSTEM on the visitors' satisfaction degree on restaurant facilities.	2.11	3.00
Retail and souvenir shops			
B.b.1	EXPAND the range of PRODUCTS in souvenir shops to suit all visitor preferences.	1.77	1.00
B.b.2	RENOVATE the old STRUCTURES according to styles that are modern and well integrated with the landscape.	2.12	1.00
B.b.3	REALISE NEW STORES of souvenirs and local products and NEW EXHIBITION AREAS.	1.75	1.00
B.b.4	EXPAND THE OFFER of: local products; souvenirs; equipment for outdoor visits.	2.03	1.43
B.b.5	Prepare a PERMANENT MONITORING SYSTEM on the visitors' satisfaction degree on the offer of local products and souvenirs.	1.87	1.00
Interpretation and education			
C.1	DEVELOP new programs for EDUCATIONAL VISITS and content adapted to people with disabilities.	2.53	2.67
C.2	Prepare: MONOGRAPHS on the park for both adults and children; MANUALS for tourist guides; WEB PLATFORM and MOBILE APPLICATIONS.	2.45	2.38
C.3	Create NEW EDUCATIONAL TOURS with informative signs.	2.45	2.30
C.4	Program GUIDED TOURS, LESSONS, WORKSHOPS, COURSES on: ecosystems and landscapes; cultural heritage, history and tradition; nature photography; recognition of plants and animals.	2.40	2.50
C.5	Design and build a new VISITOR CENTRE for shows and exhibitions.	2.01	2.75
C.6	Organise cultural and promotional EVENTS on the park's heritage.	2.15	2.29

Izvor: Sergiacomi, C., Vuletić, D., Paletto, A. i Fagarazzi, C. (2022). Exploring Tourist Preferences on the Visitor Management System: the Case Study of Plitvice Lakes National Park. *South-east European forestry*, 13 (2), 67-77. <https://doi.org/10.15177/seefer.22-06>

³ Sergiacomi, C., Vuletić, D., Paletto, A. i Fagarazzi, C. (2022). Exploring Tourist Preferences on the Visitor Management System: the Case Study of Plitvice Lakes National Park. *South-east European forestry*, 13 (2), 67-77. <https://doi.org/10.15177/seefer.22-06>

3. OPĆENITO O ŠIBENSKO – KNINSKOJ ŽUPANIJI I SJEDINJENIM AMERIČKIM DRŽAVAMA

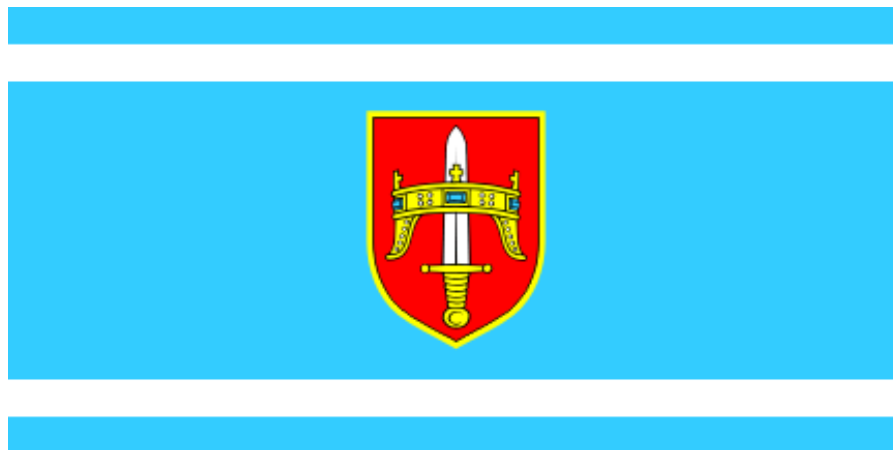
3.1. Šibensko – kninska županija

3.1.1. Opći podaci

Šibensko – kninska županija je jedna od 20 županija unutar Republike Hrvatske, a nalazi se između dvije županije, Splitsko – dalmatinske i Zadarske. Smještena je u središnjem dijelu sjeverne Dalmacije, a ima raznoliki reljef, na sjeveru krševitu Zagoru uz planinu Dinaru, a na jugu razvedenu obalu (Šibensko – kninska županija [ŠKŽ], 2024). Županija površinski obuhvaća ukupno 5670 četvornih kilometara, a od toga 2994 čini kopnenu površinu unutar koje se nalaze gradovi Šibenik, Knin, Drniš, Vodice, Skradin, te uz gradove, 15 općina (ŠKŽ, 2024). Prema Popisu stanovništva iz 2021. godine u županiji živi 96 381 stanovnik. Ovakav broj stanovnika označava pad u odnosu na popis iz 2011. godine, a tada je živjelo 109 375 stanovnika. Sjedište županije je grad Šibenik koji je prema popisu stanovništva iz 2011. godine imao 51 553 stanovnika (ŠKŽ, 2024). Šibenik je ujedno i najveći grad županije, a nakon njega slijede po redu Knin, Vodice, Drniš i Skradin.

Grafički prikaz 2.

Zastava Šibensko – kninske županije

Izvor: <https://zeljko-heimer-fame.from.hr/hrvat/hr-si.html>

3.1.2 Geografska obilježja

Županija je specifična po svom geografskom identitetu na način da je sjever pretežno krševit, dok je jug, koji također predstavlja obalno područje županije pretežno nizinski. Planina Dinara nalazi se na sjeveru županije, a njen istoimeni vrh s visinom od 1831 metar, najviši je planinski vrh unutar Republike Hrvatske (ŠKŽ, 2024). Planina Dinara može se površinski podijeliti između Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine, jer jedan dio te planine pripada drugoj navedenoj državi, a dio koji pripada Hrvatskoj

predstavlja prirodnu granicu s tom državom, unutar koje se nalazi najviši vrh cjelovite planine pod nazivom Troglav. Južno od planine Dinare smješten je grad Knin, drugi po redu najveći grad u županiji, kroz koji prolazi rijeka Krka, čiji se izvor nalazi u pećini podno brda Krševca, koje je udaljeno 3,5 km sjeveroistočno od Knina (Nacionalni park Krka, 2024). Rijeka Krka teče južno kroz središte županije, kroz dubok kanjon čija je dubina 75 km (ŠKŽ, 2024). Tok rijeke sastoji se od slapova među kojima se ubrajaju Krčić, Risnjak, Miljacka, Roški slap i Skradinski buk, koji predstavlja Slapove Krke, čija je visina 46 m, a isto tako predstavlja i najveću sedrenu barijeru u Europi (ŠKŽ, 2024). Budući da prolazi kroz središte županije, moglo bi se reći da rijeka Krka dijeli županiju u dvije polovice, gdje gledajući s izvora rijeke istočni dio županije obuhvaća lijevu stranu obale, a zapadni desnu. Također se može reći kako lijeva strana obale rijeke predstavlja zemljopisni završetak Dalmatinske zagore, dok desna strana obale obuhvaća zaleđe Dalmacije pod nazivom Ravni kotari, koje je specifično po svojim nizinama, koje su pogodne za ulogu vinorodnog područja. Također, najpoznatiji grad unutar županije na desnoj strani obale je grad Skradin, koji je smješten neposredno prije završetka toka rijeke Krke, prije njenog ulijevanja u Šibenski zaljev. Završetak toka rijeke bilježi Prokljansko jezero, nakon kojeg slijedi spomenuti Šibenski zaljev, koji je dugačak 9 km (ŠKŽ, 2024). Grad Šibenik smješten je na južnoj strani županije kod spomenutog zaljeva, a njegov vodeni izlaz nalazi se također južno, kojeg predstavlja kanal Svetog Ante, nakon čega se ostvaruje pristup Jadranskom moru, što čini Šibenski kanal dvodjelno razdvojenim. Rijeka Krka infrastrukturno gledajući, predstavlja i važnu jedinstvenu cjelinu za županiju radi njenog posebnog značaja u vidu vodoopskrbe i hidroenergetskog potencijala (ŠKŽ, 2024). Uz rijeku Krku također su prisutne i ostale manje rijeke među kojima su tu: Krčić, Orašnica, Čikola, Cetina (čiji izvor je također prisutan u županiji), Kosovčica i Butižnica (ŠKŽ, 2024). Radi njenih prirodnih ljepota rijeka Krka je jedan od dva nacionalna parka unutar županije uz Nacionalni park Kornati, a opis jednog od dva navedena parka slijedi kasnije unutar ovog rada.

„Obala je vrlo razvedena s brojnim uvalama i lučicama, te s 285 otoka, otočića i nadmorskih grebena, od kojih je sedam stalno naseljenih otoka. Brojem i slikovitošću najviše se ističe kornatska skupina otoka.“⁴ Skupina otoka podijeljena je između Šibensko – kninske i Zadarske županije, a unutar prve ulazi 125 otoka i otočića, koji nose svoja zasebna imena, a po otoku Kornatu dobili su zajedničko ime (ŠKŽ, 2024). Otoci su obilježeni većinski golim kamenitim kršom. Obala je također obilježena i nizom drugih većih otoka, koji se većinski nalaze u blizini gradova Šibenika i Vodica, a među njima ubrajaju se Zlarin, Zmajan, Kaprije, Žirje, Tijat, Prvić, Kakan i Murter, a posljednji je najnaseljeniji, unutar kojeg se nalazi istoimeno naselje koje je poznato po razvedenoj obali.

⁴ Šibensko – kninska županija (2024), Opći podaci, dostupno na: <https://www.sibensko-kninska-zupanija.hr/stranica/opi-podaci/70>

Radi svoje plodnosti i klime unutar županije također je prisutan veliki broj vinograda i maslinika, a glavna se vinogradarska područja mogu podijeliti u njih četiri, a to su: Drniš – Promina, Knin, Primošten i Pirovac – Skradin – Šibenik (ŠKŽ, 2024). Neka od najpoznatijih vina Hrvatske dolaze iz ovih područja među kojima su tu crne sorte babičić s područja Primoštena i merlot s područja Drniša, a od bijelih sorta tu su debit, pošip i maraština (Turistička zajednica Šibensko – kninske županije, 2019).

Grafički prikaz 3.

Karta Šibensko – kninske županije uz gradove i općine

Izvor: <https://zeljko-heimer-fame.from.hr/hrvat/hr-si.html>

3.1.3. Stanovništvo i društvo

Kao što je maloprije navedeno, prema Popisu stanovništva iz 2021. godine u Šibensko – kninskoj županiji živi 96 381 stanovnik. Prema Planu razvoja Šibensko – kninske županije za razdoblje 2021. – 2027. godine (2022) kojeg je izradila Šibensko – kninska županija, kada se njeno stanovništvo usporedi s ostalim županijama u Republici Hrvatskoj, županiju čini ispodprosječan broj stanovnika. Također, treba istaknuti kako 44,7% stanovnika živi u samom Šibeniku, a od 199 naselja kojih se nalazi u županiji, njih 92,4% čini broj stanovnika koji je manji od 1000 (ŠKŽ, 2022). Nacionalni prosjek gustoće naseljenosti iznosi 71,3 stanovnika po km², a prosjek unutar županije iznosi 32,8 stanovnika po km², što znači da je prosječna gustoća naseljenosti unutar županije upola manja od nacionalnog (ŠKŽ, 2022). Ovo čini Šibensko – kninsku županiju jednu od najrjeđe naseljenih županija u Republici Hrvatskoj (ŠKŽ,

2022). Što se tiče prosječne stope nataliteta, ona je tijekom razdoblja od 2015. do 2020. godine iznosila 8‰, što govori da se radi o negativnoj stopi prirodne promjene budući da je stopa mortaliteta iznosila 15,3‰ (ŠKŽ, 2022). Gledajući opće kretanje stanovništva u vremenu od 2015. do 2019. godine zabilježena su pet podtipova općeg kretanja stanovništva (ŠKŽ, 2022). Od pet podtipova, njih četiri su imigracijski i jedan je emigracijski, a taj pripada skupini izumiranja stanovništva, te je on bio najčešći tip kretanja stanovništva od 2015. do 2019. godine (ŠKŽ, 2022). Drugim riječima, najveći broj općina u županiji u razdoblju od 2015. do 2019. zabilježilo je izumiranje stanovništva. Većina općina koja pripada takvom tipu kretanja stanovništva su ona u zaobalnom dijelu, posebice u općinama Biskupija i Ervenik, gdje prva bilježi stopu pada stanovništva od 46,6‰, a druga 46,9‰ u razdoblju od 2015. do 2019. godine (ŠKŽ, 2022). Čak i Grad Šibenik bilježi takvo negativno kretanje po stopi od 6,9‰ (ŠKŽ, 2022).

Što se tiče spolne strukture, Županija navodi prema Planu razvoja Šibensko – kninske županije za razdoblje 2021. – 2027. godine (2022) kako je u 2020. godini ona bila uravnotežena, gledajući kako je žensko stanovništvo obuhvatilo 50,4%, a muško 49,6%. U istoj godini, gledajući starosnu strukturu, najveći broj stanovnika činio je dobnu skupinu od 15. do 64. godine tj. 60,4% (ŠKŽ, 2022). Unutar te strukture, staro stanovništvo čini 26,5%, dok mlado čini 13,1%, što govori da se radi o starenju stanovništva (ŠKŽ, 2022). Kada se usporedi s nacionalnom razinom od 150,4, indeks starosti stanovništva unutar županije je tijekom 2020. godine iznosio 202,5, što ga čini vrlo visokim (ŠKŽ, 2022).

Gledajući etničku strukturu županije, većinski ju čine Hrvati s 87,4% prema Popisu stanovništva iz 2011. godine, a nakon njih, čine Srbi s 10,5% dok preostali udio čine druge nacionalne manjine (ŠKŽ, 2022). Iz ovakve etničke strukture proizlazi i vjerska struktura iz iste godine, koju 83,5% čine stanovnici katoličke vjeroispovjesti (ŠKŽ, 2022). Navedenu vjeroispovjest većinski čine Hrvati. S druge strane, pravoslavna vjeroispovjest obuhvaća 10,5% te strukture (ŠKŽ, 2022). Ovo ju čini uravnoteženom s postotkom Srba koji živi u županiji.

3.1.4. Gospodarstvo i turizam

U 2018. godini, BDP (Bruto domaći proizvod) Šibensko – kninske županije je ukupno iznosio 1026,8 milijuna eura, a BDP po stanovniku u istoj godini 9173 eura (ŠKŽ, 2022). Kada se ovakav BDP usporedi s onim iz 2014. godine, može se uočiti porast nominalnog BDP – a po stanovniku za 20,1% (ŠKŽ, 2022). Kada se kod gradova i općina unutar županije uzme u obzir indeks razvijenost, može se primjetiti suprotnost u razvoju, gdje zaobalna područja zaostaju, a priobalna bilježe natprosječnu razvijenost (ŠKŽ, 2022).

Maloprije spomenuti problem županije, vezan za odnos između nataliteta i mortaliteta odražava se na radnu snagu i zaposlenost županije, a budući da se županija suočava s padom nataliteta i porastom broja starijih stanovnika, ovo se negativno odražava na spomenuto. Gledajući ukupni pad stanovnika

županije, s druge strane, dolazi do većeg porasta aktivnog stanovništva kod udjela radne snage, koje proizlazi iz smanjenja udjela radne snage, koje je naravno uzrokovano padom ukupnog stanovništva (ŠKŽ, 2022). U županiji zaposlenost radnika je zabilježena kod fizičkih osoba, pravnih osoba, obrtnika, samostalnih profesionalnih djelatnika i poljoprivrednika. Na temelju podataka iz 31. 12. 2020. godine, koje navodi Županija unutar Plana razvoja Šibensko – kninske županije za razdoblje 2021. – 2027. godine (2022), najviše ih je zaposleno kod pravnih osoba, pa zatim po redu od najviše prema najmanje, kod fizičkih osoba, obrtnika, samostalnih profesionalnih djelatnika i konačno kod poljoprivrednika. Pandemija COVID – 19 je tijekom 2020. godine obilježila pad zaposlenosti tj. porast nezaposlenosti, ali tijekom 2021. godine, nezaposlenost bilježi pad (11,6% u odnosu na 2020.) što ukazuje na oporavak (ŠKŽ, 2022).

Neke od djelatnosti primarnog sektora su poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo (ŠKŽ, 2022). Što se tiče poljoprivrede neke od najčešćih grana u županiji prisutne su vinogradarstvo, stočarstvo, povrtlarstvo i voćarstvo, a ono što ih čini pogodnim su klimatski uvjeti. (ŠKŽ, 2022). Ukupno 5490 poljoprivrednih gospodarstava je zabilježeno u 2020. godini na području županije, a najčešća su obiteljska gospodarstva (ŠKŽ, 2022). U poljoprivredne površine ubrajaju se krši pašnjaci, obradiva zemljišta (među koje se ubrajaju vinogradi i voćnjaci) i oranice (ŠKŽ, 2022). Jedna od najpoznatijih tradicija poljoprivrede Šibensko – kninske županije je proizvodnja pršuta na području Dalmatinske zagore tj. na području drniškog kraja, gdje se ističe drniški pršut, koji je pod oznakom „Drniški pršut“ zaštićen, te predstavlja jednu od oznaka izvornosti i zaštićenu oznaku na europskoj razini (ŠKŽ, 2022).

Turizam predstavlja temeljnu gospodarsku djelatnost u Šibensko – kninskoj županiji (ŠKŽ, 2022). Najveći broj dolazaka bilježi Grad Šibenik, koji obuhvaća trećinu turističkih dolazaka, a nakon njega slijedi Grad Vodice (ŠKŽ, 2022). Ova dva grada na razini jedinice lokalne samouprave ostvaruju ostvaruju polovicu takvih dolazaka (ŠKŽ, 2022). Iako predstavlja temeljnu gospodarsku djelatnost županije, turizam je obilježen sezonalnošću, jer najveći broj dolazaka zabilježen je između lipnja i rujna, kada se postigne turistička dolaznost od 80,1% (ŠKŽ, 2022). U razvoju turizma, važan čimbenik predstavljaju smještajni kapaciteti, a u županiji je u 2021. godini bio prisutan porast broja ležajeva i broja smještajnih objekata, gdje prvi bilježe porast za 29,3%, a drugi za 34,2% (ŠKŽ, 2022). U posebne ležajeve ubrajaju se i plovila, koja su ključna za razvoj nautičkog turizma, a županija raspolaže s 36 luka koje su prilagođene toj vrsti turizma (ŠKŽ, 2022).

3.1.5. Kulturna baština

Unutar područja Šibensko – kninske županije prisutni su povijesni ostaci (materijalni i nematerijalni), u koje se ubrajaju zaštićena kulturna dobra (njih 335), a u njih se ubrajaju nepokretna pojedinačna dobra, kulturno povijesne cjeline, kulturni krajolici i arheološki lokaliteti (ŠKŽ, 2022). Radi bogatstva koje ova

županija ima vezano za ovakva dobra, njih 7 su pod UNESCO – ovom zaštitom, od kojih dvoje pripadaju materijalnim, a 5 nematerijalnim kulturnim dobrima (ŠKŽ, 2022). Neke od najpoznatijih kulturnih resursa županije su četiri tvrđave u Šibeniku (sveti Mihovil, Barone, sveti Ivan i sveti Nikola), Kninska tvrđava (koja uza se ima i muzej, a također predstavlja drugu po redu najveću utvrdu u Europi po veličini) i utvrda Gradina u Drnišu (ŠKŽ, 2022). Najpoznatiji kulturni resurs u Šibeniku mogla bi se navesti Katedrala svetog Jakova, koja se gradila 105 godina od strane različitih majstora u različitim stilovima tijekom razdoblja izgradnje, a može se reći i da predstavlja simbol grada (Turistička zajednica Šibensko – kninske županije, 2019). U županiji također su prisutne i razne manifestacije, a najpoznatija od njih je ona u Šibeniku pod nazivom Međunarodni dječji festival, a s obzirom kako područje županije oskudijeva za velikim koncertnim dvoranama, najčešće se koriste športske i školske dvorane za organizaciju većih događaja, a koriste se također i otvoreni prostori, naročito tijekom ljetnih mjeseci u godini (ŠKŽ, 2022).

Grafički prikaz 4.

Katedrala svetog Jakova

Izvor: <https://www.sibenik-tourism.hr/lokacije/katedrala-sv-jakova/1.html>

3.2. Sjedinjene Američke Države

3.2.1. Opći podaci

Sjedinjene Američke Države (SAD) čine skupinu 50 saveznih država na kontinentu Sjeverne Amerike (Gopnik i sur. 2024). Na sjeveru graniči s Kanadom, a na jugu s Meksikom (Gopnik i sur. 2024). S istočne strane ima izlaz na Atlantski ocean, sa zapadne na Tihi ocean, a na jugu ima izlaz na Meksički zaljev (Gopnik i sur. 2024). Na čelu države i vlade je predsjednik, sa sjedištem u glavnom gradu države pod imenom Washington, D.C. (District of Columbia). Pretpostavljeni broj stanovnika u 2024. godini je 331

449 281 (Gopnik i sur. 2024). Valuta države je američki dolar, koji vrijedi 0,937 eura (Gopnik i sur. 2024). Površinski gledajući, SAD je četvrta po redu najveća država na svijetu po veličini, nakon Rusije, Kanade i Kine, a njena površina iznosi 9 866 289 km² (Gopnik i sur. 2024). Država je savezna republika koja se sastoji od dva tijela vlasti, a to su Senat i Zastupnički dom (Gopnik i sur. 2024). Iako je Washington D.C. glavni grad države, najveći grad je New York, koji se nalazi u istoimenoj saveznoj državi, a nakon njega Los Angeles, lociran u saveznoj državi Kalifornija.

3.2.2. Geografska obilježja

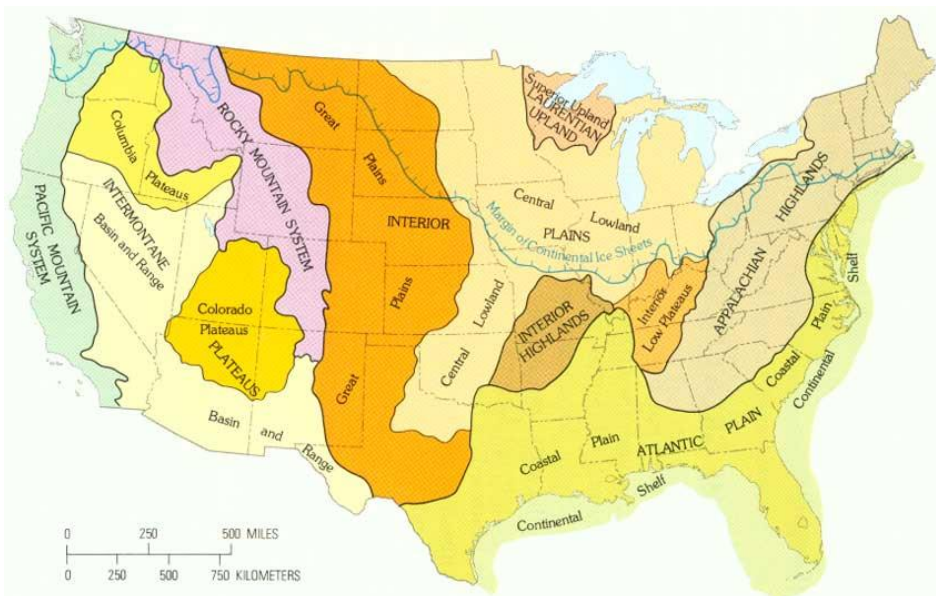
Radi svog površinskog obuhvata, zemljopisna obilježja SAD – a se razlikuju s obzirom na dijelove same države. Geografska obilježja SAD – a mogu se podijeliti u dvije vrste, a to su geološka i meteorološka (Gopnik i sur. 2024). Geološka obilježja su presudna za oblik terena, mineralne resurse i isušivanje, dok s druge strane meteorološka utječu na klimu, vrijeme i na život biljaka i životinja (Gopnik i sur. 2024). Ono što čini SAD su niz rijeka, planinskih lanaca, velikih jezera, pustinja, ravnica, različitih klima, obala i nacionalnih parkova. Sredinu SAD – a čini rasprostranjena unutarnja nizina, koja se proteže od Kanade na sjeveru, pa sve do Meksičkog zaljeva na južnoj obali (Gopnik i sur. 2024). Nizinska površina SAD – a nalazi se između dva velika i potpuno jedna od drugog različita planinska lanca, a to su Stjenjak (*eng. Rocky Mountains*) na zapadu i Apalačko gorje na istoku (Gopnik i sur. 2024). Južno od Apalačkog gorja, smještena je Atlantska nizina koja se proteže uz istočnu i južnu obalu tj. od savezne države New York do savezne države Teksas. Zapadno od nizinske sredine SAD – a nalaze se Kordiljeri, unutar kojih se nalazi poznati Stjenjak, koji se proteže od Kanade do savezne države New Mexico (Gopnik i sur. 2024). Zapadno od Kordiljera, smješteno je Primorsko gorje koje se proteže uz zapadnu obalu države (Gopnik i sur. 2024).

Na istoku i jugoistoku SAD – a proteže se Atlantska obala, koja je prodirana u više navrata morima, a dio obale se nalazi malo ispod razine mora, time formirajući jednu ravnicu, koja je obilježena močvarama i barama (Gopnik i sur. 2024). Primjer ovoga može se naći kod obale savezne države Louisiana, kod New Orleansa. Atlantska nizina je uz obalno područje podložna naginjanju prema gore. Čak i blago naginjanje kopna prema gore može biti značajno, budući da je obalno područje podložno potopima. Primjer ovoga je poluotok Florida, čija se obala ne podiže više od 100 metara iznad mora, a većina južne obale ne doživljava podizanje kopna veće od 3 metra, što stvara ovo područje podložnim opasnim olujama (Gopnik i sur. 2024). Valja spomenuti kako unutar Atlantske nizine prolazi i izlazi na more jedna od najdužih rijeka u SAD – u, a ona je rijeka Mississippi. Zapadno od Atlantske nizine, nalazi se Apalačko gorje, koje dominira istokom SAD – a (Gopnik i sur. 2024). Ovo se gorje proteže skoro 2400 km od kanadske granice pa sve do sjeveroistočnog dijela savezne države Alabame, a ono se sastoji od kompleksa planina (Gopnik i sur. 2024). Specifičnost ovog područja se razlikuje s obzirom na smještenost kroz različite savezne države. Ono što se može navesti je to da se sastoji od različitih

minerala, a na području savezne države Pennsylvanije postoji velika količina ugljena, koja je nekoć imala veliki značaj za rudarsko gospodarstvo (Gopnik i sur. 2024). Nizinska unutrašnjost, kao što je maloprije spomenuto, nalazi se između Apalačkog gorja sa istoka i Stjenjaka sa zapada. Ono što je specifično kod ovog područja je to što se na njenom sjevernom dijelu nalaze četiri velika jezera, a kraj jezera Superior (eng. *Lake Superior*) nalazi se područje željezne rude (Gopnik i sur. 2024). Zapadno od Velike nizine nalaze se Kordiljeri, među kojima je tu Stjenjak (Gopnik i sur. 2024). Stjenjak se razlikuje s obzirom na njegove određene dijelove. Primjerice, srednji dio Stjenjaka je poznat po tomu što se tu nalaze nacionalni parkovi Yellowstone i Grand Teton, a također ovo područje je poznato po vulkanizmima (Gopnik i sur. 2024). Primorsko gorje koje izlazi na Tihom oceanu poznato je po svojim sklonostima raznim potresima, a najpoznatiji je onaj iz 1906. godine u San Franciscu (Gopnik i sur. 2024).

Grafički prikaz 5.

Karta fizičke podjele SAD – a

Izvor: https://www.nps.gov/parkhistory/online_books/geology/publications/bul/1493/sec1.htm

3.2.3. Stanovništvo i društvo

U 2024. godini, procjenjeni broj stanovnika koji je u SAD – u iznosi 331 449 281 (Gopnik i sur. 2024). SAD je jedna jedinstvena država, zato što njeni državljani imaju različite korijene, koji najčešće potječu iz Europe, a nakon toga iz Afrike i Azije. Razlog ovomu su povijesne okolnosti vezane za kolonizaciju današnjih područja države, te dolaska velikog broja Europljana tijekom vremena dok je SAD još bio engleska kolonija, pa i nakon njenog proglašenja neovisnosti 1776. godine. Od njenog proglašenja neovisnosti pa do današnjih vremena, SAD je razvio najraznolikiju etničku sliku jedne države, što se odražava i na vjersku sliku također. Zbog ovih razloga, mnogi državljani imaju složenu sliku svog

porijekla, te najčešće je kombinacija različitih europskih narodnosti ili drugih kao što su afričke, azijske, domorodačke itd. U današnje vrijeme, poradi ove kompleksnosti i stoljeća useljenja različitih naroda, veliki broj državljana SAD – a najčešće sebe nazivaju Amerikancima, iako i danas postoji određeni broj ljudi koji uzimaju u obzir svoje porijeklo pri iskazivanju svoje pripadnosti (Gopnik i sur. 2024). 2000. godine vlada SAD – a je u svoj popis stanovništva unijela kategoriju za one koji se smatraju pripadnicima jedne ili više rasa (Gopnik i sur. 2024). Unutar tog popisa 281,4 milijuna ih je uzelo u obzir takvu pripadnost, što je u ono vrijeme činilo 2,4% onih s višerasnom klasifikacijom, a deset godina kasnije taj se postotak popeo na 2,9%, a također treba uzeti u obzir da je stanovništvo poraslo do tad na 308, 7 milijuna (Gopnik i sur. 2024). Kada se gleda narodna pripadnost Amerikanaca, onda se mogu izdvojiti iduće grupe, a to su: etnički europski Amerikanci, afroamerikanci, hispanoamerikanci, azijski amerikanci, srednjoistočnjaci i domoroci (Gopnik i sur. 2024).

Gledajući vjersku sliku također je raznolika radi različitih narodnosti američkih državljana. Postoje tisuće različitih vjerskih pripadnosti unutar SAD – a i zbog razloga što je također u državi prisutan individualizam, koji promiče ideju da su interesi pojedinca najvažniji (Gopnik i sur. 2024). Kršćanstvo čini najveći udio u vjerskoj strukturi SAD – a, a nakon toga slijede ostale vjere. Gledajući one koji su kršćani, najveći udio takvih čine protestanti (među kojima se najviše ubrajaju luterani, prezbiteri, baptisti itd.), a nakon njih katolici. Također, u državi živi i značajan broj Židova, koji čine 5,5 milijuna. Ostale vjere koje su prisutne u državi su islam, budizam i hinduizam, a do 2000. godine njihov se broj povećao, redosljedno po navedenima do 4 milijuna, 2,5 milijuna i 1 milijun (Gopnik i sur. 2024).

Stanovništvo u SAD – u može se podijeliti na gradsku i seosku, gdje je gradsko, od cijelog stanovništva u 2018. godini činilo 82,3%, a seosko 17,7% (Gopnik i sur. 2024). Životni vijek muškaraca je u 2022. godini je bio 78,4 godine, a žena 82,8 godina (Gopnik i sur. 2024).

3.2.4. *Gospodarstvo i turizam*

Gledajući BDP (Bruto domaći proizvod) SAD – a u 2023. godini, prema Svjetskoj banci iznosio je 27,36 bilijuna. Ovo ga čini najjačom svjetskom ekonomijom, gledajući ovu činjenicu, a povijesno gledajući, njen BDP po glavi stanovnika je jedan od najvećih na svijetu (Gopnik i sur. 2024). „S manje od 5 posto svjetskog stanovništva, Sjedinjene Američke Države čine oko jednu petinu svjetske ekonomske proizvodnje.“⁵ Ono što ju čini najvažnijom u svjetskoj razmjeni dobara je obujam njenog gospodarstva,

⁵ Gopnik, A. , Handlin, . Oscar , Wallace, . Willard M. , Pessen, . Edward , Harris, . James T. , Winther, . Oscar O. , Flaum, . Thea K. , Lewis, . Peirce F. , Rollins, . Reed C. , Oehser, . Paul H. , Owen, . Wilfred , Link, . Arthur S. , Hassler, . Warren W. , Donald, . David Herbert , Bradley, . Harold Whitman , Beeman, . Richard R. , Freidel, . Frank , Naisbitt, . John , Schmidt, . Karl Patterson , Pole, . J.R. , Unit, . Economist Intelligence , Zelinsky, . Wilbur ,

te ona obuhvaća više od 10% ukupnog svjetskog izvoza, a to potvrđuje i činjenica da je ona važan izvor investicijskog kapitala (Gopnik i sur. 2024). Vlada većinom ima manju ulogu u održavanju poduzeća u državi, zato što većinom poduzeća su ta koja imaju slobodu u odlučivanju kod zapošljavanja, otvaranja i zatvaranja određenih djelovanja (Gopnik i sur. 2024). Vlada vodi računa o sigurnosti radnika i o radnim uvjetima, kao i o drugim čimbenicima kao što su hrana, zagađenje vode, sigurnost u prijevozu dobara, zdravstvu i njenim programima itd., a također postoje i neka poduzeća koja su pod njenim vlasništvom kao npr. poštanska služba (*U.S. Postal Service*) (Gopnik i sur. 2024). Što se tiče radne snage, 75% svih poslova u državi čini uslužni sektor, a proizvodni obrt i industrijski sektor čine manje od 20%. Sindikati su nekoć, točnije tijekom 1950 – ih obuhvaćali više od 36% zaposlenika, a taj se postotak smanjio na manje od 15% u 21. stoljeću (Gopnik i sur. 2024). Razlog ovakvom padu proizlazi iz činjenice da se krajem 20. stoljeća gospodarstvo sve više usmjerilo ka uslužnim djelatnostima (Gopnik i sur. 2024).

Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo čine važan utjecaj na proizvodnost u američkom gospodarstvu, ali njihov značaj na BDP države je malen, a razlog ovomu se pripisuje uvođenje mehanizacije i promjena organizacijske strukture u poljoprivredi, te zbog ovih napredaka dolazi do smanjene potražnje za radnom snagom unutar ovog dijela gospodarstva, gdje se sada uz manji doprinos ljudskih sredstava može postići veća proizvodnja u pojmovima količine (Gopnik i sur. 2024). Neki od najvažnijih proizvoda koji se proizvode unutar poljoprivrednog sektora su pšenica, pamuk, soja, kukuruz, krumpir i grožđe (Gopnik i sur. 2024). Što se šumarstva tiče, SAD je glavni proizvođač drva u svijetu, a u ribarstvu isto ima jednu od najvećih položaja u proizvodnji ribnih proizvoda (Gopnik i sur. 2024).

U proizvodnji minerala, dominiraju nafta i željezo. Savezne države kao što su Aljaska i Kalifornija sadržavaju veliku količinu nafte, koja pomaže u proizvodnji refiniranog benzina i prirodnih plinova. Također, proizvodnja ugljena je prisutna u saveznim državama kroz koje prolazi Apalačko gorje, a države kao što su Zapadna Virginia i Kentucky sadržavaju skoro pola količine bitumenskog ugljena (Gopnik i sur. 2024). Kod proizvodnje željezne rude dominiraju države Michigan i Minnesota, dok za proizvodnju bakra dominiraju države locirane na zapadnom dijelu SAD – a, a to su Arizona, Utah, Nevada, Montana i New Mexico (Gopnik i sur. 2024).

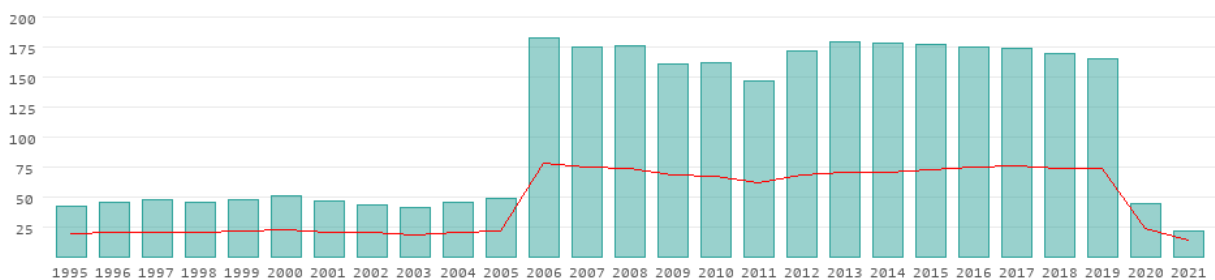
Što se tiče turizma, SAD je u 2021. godini zabilježio ukupno 22,10 milijuna posjetitelja, a to ga čini šestom po redu najposjećenijom zemljom na svijetu. Prihodi od turizma su iste godine ostvareni u iznosu od 82,97 milijardi američkih dolara u turističkom sektoru samostalno, a to čini 0,33% cijelog BDP-a SAD – a (WorldData.info, 2024). U 2019. godini, koja prethodi pandemijskom krizom COVID – 19, prihodi ostvareni putem turističkog sektora iznosili su 239,45 milijardi američkih dolara, a u 2020.

Weisberger, . Bernard A. , Robinson, . Edgar Eugene and O'Neill, . William L. (2024, July 8). United States. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/place/United-States>

godini (pandemijskoj godini), oni su opali na 84,21 milijardi dolara (WorldData.info, 2024). Ovo potvrđuje osjetljivost turizma na neprilike bilo kakve vrste, bile one prirodno ili ljudski izazvane. Najposjećeniji gradovi među stranim posjetiteljima su New York City i Los Angeles, a u 2023. godini New York City je bio osmi po redu najposjećeniji grad na svijetu, dok je Los Angeles bio devetnaesti (WorldData.info, 2024). Ostali dosta posjećeni gradovi su Miami, Las Vegas, Orlando, San Francisco i Honolulu (WorldData.info, 2024). Najposjećenije destinacije općenito su: New York City, Stjenjak, Hawaii, San Francisco, Nacionalni park Yellowstone i Miami. „Do 2005. godine, u turiste su se ubrajali svi oni koji provode barem jednu noć u državi, ali ne borave dulje od 12 mjeseci. Od 2006. godine, ubrajaju se i jednodnevni posjetitelji iz susjednih država.“⁶ Ovo potvrđuje [Grafički prikaz 6.](#), koji pokazuje dolaskе posjetitelja u SAD u milijunima od 1995. do 2021. godine.

Grafički prikaz 6.

Dolasci posjetitelja u SAD od 1995. do 2021. godine (u milijunima)

Izvor: <https://www.worlddata.info/america/usa/tourism.php>

3.2.5. Kulturna baština

Kulturna baština SAD – a bi se mogla podijeliti u dvije vrste, a to su prirodna i ljudski stvorena. Prirodna kulturna baština SAD – a najčešće ubraja nacionalne parkove kao što su Yellowstone, Yosemite, Mesa Verde, Stjenjak, Great Smoky Mountains itd. S druge strane ljudski stvorena kulturna baština ubraja određene spomenike ili ostatke nekadašnjih civilizacija na području SAD – a u obliku nekakvih građevina ili drugih izložaka koji čuvaju uspomene na takve civilizacije. U ovakvo nešto ubrajaju se Chaco kultura i Taos Pueblo (oba su nalazišta smještena u saveznoj državi New Mexico), Cahokia Mounds u saveznoj državi Illinois i svečani zemljani radovi u Hopewellu (*eng. Hopewell Ceremonial Earthworks*). S druge strane, novija ljudski stvorena kulturna baština ubraja one spomenike i građevine koje su najviše nastale nakon osamostaljenja SAD – a, a u ovakve ubrajaju se primjerice Dvorana neovisnosti

⁶ WorldData.info (2024), Tourism in the United States of America, dostupno na: <https://www.worlddata.info/america/usa/tourism.php>

u gradu Philadelphia (*eng. Independence Hall*), Kip slobode u New York Cityu (*eng. Statue of Liberty*), crkvice u San Antoniju u saveznoj državi Teksas (*eng. San Antonio Missions*) i Arhitektura 20. st. Franka Lloyd Wrighta. Sva navedena kulturna baština zaštićena je pod UNESCO – om, a među najranijima koji su dobili takvu zaštitu bili su nacionalni parkovi, a stekli su je krajem 70 – ih godina prošloga stoljeća.

Grafički prikaz 7.

Kip slobode

Izvor: <https://turistplus.hr/kip-slobode-10-zanimljivosti-o-cuvaru-new-yorka/>

4. RAŠČLAMBA UČINAKA ZAŠTIĆENIH PODRUČJA NA TURIZAM ŠIBENSKO – KNINSKE ŽUPANIJE I SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA

4.1. Zaštićena područja Šibensko – kninske županije

Unatoč tomu što obuhvaća samo 5670 četvornih kilometara, Šibensko – kninska županija poznata je po svojim prirodnim vrijednostima, koje se mogu naći skoro na svakom dijelu županije. Neke od najpoznatijih takvih vrijednosti unutar županije su zaštićena područja, u koja se ubrajaju nacionalni parkovi, parkovi prirode i određeni krajobrazi. U nacionalne parkove županije ubrajaju se dva, a to su Krka i Kornati, a prvi predstavlja drugi po redu najposjećeniji nacionalni park u Republici Hrvatskoj nakon Nacionalnog parka Plitvička jezera. U parkove prirode ubrajaju se parkovi prirode Vransko jezero i Dinara, koja predstavlja najmlađi park prirode u Republici Hrvatskoj budući da je osnovan 2021. godine. Unutar idućeg dijela rada će se proučiti Nacionalni park Krka, te Park prirode Dinara, a istražiti će se njihova kulturna i prirodna baština, te ekonomski i društveni učinci.

Grafički prikaz 8.

Karta Nacionalnog parka Krka s oznakama

Izvor: <https://arhiva.nprkra.hr/?stranice=Karta-NP-Krka&id=693>

4.1.1. Nacionalni park Krka

4.1.1.1. Općenito

Nacionalni park Krka nalazi se u sredini Šibensko – kninske županije, a čini površinu od 109 km², što uključuje rijeku Krku i donji tok rijeke Čikole (Nacionalni park Krka, 2024). Izvor rijeke Krke nalazi se 3,5 km sjeveroistočno od Knina tj. u podnožju planine Dinare, a dužina rijeke iznosi 72,5 km (NP Krka, 2024). Rijeku čini sedam sedrenih slapova, a oni predstavljaju njen temeljni fenomen i njen ukupni pad od 224 metara (NP Krka, 2024). Park je proglašen nacionalnim 24. siječnja 1985. godine, a ideja o njegovom proglašenju kao nacionalnim seže još od 1971. godine s prostornim planom pod nazivom „Nacionalni park Krka“ (NP Krka, 2024). Granice parka su se mijenjale, a današnje granice park je stekao 1997. godine, kada su se one, radi izgradnje autoceste Zagreb – Split morale promijeniti, te zbog toga se granice parka se protežu od Knina na sjeveru do Skradinskog mosta na jugu (NP Krka, 2024). Osim što obuhvaća Krku također obuhvaća i donji tok rijeke Čikole s njenim kanjonom (NP Krka, 2024).

4.1.1.2. Kulturna i prirodna baština

Prirodna baština Nacionalnog parka Krka temelji se na sedrima tj. na slapovima koji su nastali pomoću njih. Sedra je kemijski sastojak koji nastaje otapanjem kalcijevog karbonata, a njihovo taloženje se događa na neravnim površinama koje dolaze u kontakt s vodom i ugljikovim dioksidom (NP Krka, 2024). Ovakvo taloženje dovodi do rasata sedre i sedrenih barijera, a važnu ulogu imaju također i mikroorganizmi, koji su prisutni u vodenim biljkama naročito u algama (NP Krka, 2024). Radi utjecaja sedra, nastaju sedrene barijere, koje nastaju u obliku slapova i bukova, gdje među slapove ubrajamo Manojlovački slap, slap Brljan, slap Rošnjak, Roški slap i Miljacka slap. U bukove ubrajamo Bilušića buk i Skradinski buk (NP Krka, 2024). Najpoznatije sedrene barijere su Roški slap i Skradinski buk. Roški slap je slapište koje se sastoji od većeg broja glavnih slapova koji su visoki 22,5 metara, a slap teče nizvodno od izvora rijeke Krke, a od samog izvora udaljen je 36 km (NP Krka, 2024). Pokraj slapa nalaze se ostali objekti i lokaliteti koji nadopunjuju ponudu kod ovog dijela nacionalnog parka, a to su: poučno – pješačka staza Stinice – Roški slap – Oziđana, koja vodi do Oziđane pećine (ostavština neolitičke kulture iz razdoblja od 6000. do 1500 godine prije Krista), koja je također u blizini Roškog slapa; vodenice (etnološki spomenik iz 19. st.) i suvenirnica (NP Krka, 2024). Najdužu sedrenu barijeru, a ujedno i posljednju predstavlja Skradinski buk. Osim što je najduža sedrena barijera Nacionalnog parka Krka, također je i najduža u Europi (NP Krka, 2024). Mogućnosti koje se nude kod Skradinskog buka su edukativne staze, koje su 1900 metara duge, etno – selo (u kojem se mogu kupiti ručni radovi), izlet brodom do otočića Visovac na istoimenom jezeru, dva restorana itd. (NP Krka, 2024). Osim što nudi prirodne ljepote ovakve vrste, također unutar prirodne baštine nudi se i bogati životinjski i biljni svijet, gdje unutar prvog su prisutne 42 vrste ptica, razni sisavci (kao što su srne, divokoze, šišmiši i strogo zaštićeni vuk i divlja mačka), gmazovi (npr. kopnene kornjače, gušterice i razne zmije kao što su ribarica

i bjelouška), ribe (primjerice pastrva, u koje se ubrajaju i one ugrožene kao što su visovačka i zlousta, ilirski klen i dalmatinska gaovica) i kukci, u koje se ubrajaju 14 vrsta oblačara (NP Krka, 2024).

Što se tiče kulturne baštine, najpoznatiji predstavnik ovoga je otok Visovac, točnije franjevački samostan i crkva Majke od Milosti na otočiću, koji su tijekom godine zatvoreni, osim 2. kolovoza, kada su otvoreni radi proslave blagdana Gospe od Anđela. Ono što predstavlja važan čimbenik ove crkve je Gospina slika, koja se štuje i koju su franjevci donijeli iz Bosne, radi opasnosti turske najezdi (NP Krka, 2024). Otok i samostan burne povijesti predstavljaju važnu kulturnu i vjersku ostavštinu na području Nacionalnog parka Krka, te zbog toga također otok Visovac i nosi ime Gospin otok (NP Krka, 2024). Pristup otoku moguć je malim plovilima, koji plovidbom kroz Visovačko jezero daju mogućnost posjete otočiću i samostanu unutar predviđenog razdoblja. Drugu važnu sakralnu baštinu predstavlja pravoslavni manastir Sv. Arhanđela, koji se još naziva i manastir Krka. Nalazi se s desne strane obale rijeke Krke, a po njemu ovaj dio rijeke nosi i ime Arandjelovac (NP Krka, 2024). Kraj pravoslavnog manastira nalaze se crkva bizantskog stila sa zvonikom i zgrada bogoslovije (NP Krka, 2024). Cijeli kompleks spada u područje Općine Kistanje. Osim što je kulturna baština usmjerena ka duhvonom karakteru, s druge strane prisutan je i veliki broj arheoloških nalazišta iz vremena Rimskog Carstva i srednjeg vijeka. Iz vremena Rimskog Carstva najpoznatije je nalazište Burnum, staro naselje tog vremena. Od Burnuma prisutni su amfiteatar i vojni logor. Vojni logor sagrađen je u 1. stoljeću, a ono što je ostalo od njega su ostaci, koji se nalaze kraj Ivoševca, selo u nedalekoj blizini (NP Krka, 2024). Što se tiče amfiteatra, poznat je po organiziranju gladijatorskih igara onog vremena i po izvođenju vojnih parada i vježbi prikladnih za manje vojne jedinice (NP Krka, 2024). Dolaskom Ostrogota na ova područja, smatra se da je vojna utvrda zauvijek napuštena (NP Krka, 2024). Što se tiče srednjovjekovnih utvrda, najpoznatije su Nečven, Trošenj, Ključica i Kamičak (NP Krka, 2024). Svrha ovih utvrda bila je obrana velikaških posjeda plemićkih obitelji na tom području tijekom tog vremena, a od velikaških obitelji izdvajaju se Šubići i Nelipići (NP Krka, 2024).

4.1.1.3. Ekonomski i društveni učinci

Ekonomski i društveni učinci Nacionalnog parka Krka mogu se uočiti u sferi poljoprivrednih djelatnosti u okružju Nacionalnog parka, zapošljavanju djelatnika od strane Javne ustanove Nacionalni park Krka i u vidu turističke posjećenosti, potražnje i ponude. Prema Planu upravljanja (2011) kojeg je izradila Javna ustanova „NP Krka“, unutar područja Nacionalnog parka prisutne su različite poljoprivredne djelatnosti koje se najčešće nalaze na brinama uz Krku i Čikolu. Tradicijska poljoprivreda je isključivo ta koja se obavlja na tom području, ali zbog sve većeg raseljavanja stanovništva, polja prikladna za takav vid poljoprivrede sve su više zapuštena, no ipak radi sve većeg poticaja od strane Države za sadnju maslinika, raste interes među stanovnicima za obnovu zapuštenih polja (Javna ustanova „Nacionalni park Krka“, 2011). Intenzivna poljoprivreda na području Nacionalnog parka nije dopuštena uz pomoć

različitih kemijskih sredstava, te također nije dopušteno proširenje poljoprivrednih površina na štetu biološke raznolikosti i pejzaža Nacionalnog parka.

Posjet Nacionalnom parku najviše je usmjeren ka posjeti Roškom slapu, Visovcu i Skradinskom buku, a manje na posjeti manastira Krka (Javna ustanova „Nacionalni park Krka“, 2011). Pristup Roškom slapu omogućen je kroz dva kolna ulaza, s lijeve i desne strane obale rijeke Krke, a do otoka Visovca moguće je doći pomoću plovila pod organizacijom Nacionalnog parka (Javna ustanova „Nacionalni park Krka“, 2011). Što se tiče Skradinskog buka, njegovi ulazi se nalaze kod Lozovca, koji je ujedno i glavni, a također postoji i vodeni (Javna ustanova „Nacionalni park Krka“, 2011). U 2009. godini najčešća vrsta gostiju, s obzirom na način dolaska bili su gosti koji su organizirali putovanje putem turističkih agencija, zatim individualni gosti, te u konačnici đački putem đačkih ekurzija (Javna ustanova „Nacionalni park Krka“, 2011). U istoj godini, najčešći posjetitelji bili su Njemci, zatim Hrvati, Poljaci, Francuzi, Česi, Talijani, Englezi i konačno Mađari (Javna ustanova „Nacionalni park Krka“, 2011). Njemci su od toga činili 22%, dok su Hrvati 14% (Javna ustanova „Nacionalni park Krka“, 2011). Valja istaknuti kako najčešći posjetitelji, s obzirom na njihovu narodnu pripadnost dolaze iz Europe. Prema Planu upravljanja (2011) izdvojene su relacije putovanja unutar Nacionalnog parka, a tu se ubrajaju: 1) Skradinski buk – Visovac – Roški slap; 2) Skradinski buk – Visovac; 3) Stinice – Visovac – Remetić i 4) Roški slap – manastir Krka. Najčešće su se obavljala putovanja na relaciji Skradinski buk – Visovac – Roški slap, a najmanje na relaciji Roški slap – manastir Krka. Ova su se putovanja odvijala putem izletničkog prijevoza (Javna ustanova „Nacionalni park Krka“, 2011). Najčešća dobna skupina posjetitelja bila je između 30. do 40. godine, a najčešći razlog dolaska od strane anketiranih posjetitelja u Nacionalni park isticao se boravak u prirodi (njih 66% prema anketi ih je dalo ovaj odgovor), a ostali navedeni razlozi su kulturna baština (15%), upoznavanje lokalne kulture (7%) i želja za odmorom (6%) (Javna ustanova „Nacionalni park Krka“, 2011). Što se tiče kvalitete ponude, većina ih je prema istoj anketi bila zadovoljna s posjetom i iskazala da su više saznali, nego li što su očekivali. Najčešće posjećeni djelovi Nacionalnog parka bili su Skradinski buk i grad Skradin, a onda Roški slap, otok Visovac, manastir Krka i onda ostalo (Javna ustanova „Nacionalni park Krka“, 2011). Zbog ovoga valja napomenuti kako je među posjetiteljima najpopularniji dio Nacionalnog parka Skradin i njegovo okružje (Javna ustanova „Nacionalni park Krka“, 2011). Među sportskim aktivnostima, čest je biciklizam, a to je evidentno, jer sve veći broj posjetitelja koristi uređenu biciklističko – pješačku infrastrukturu, koja obuhvaća 22 pješačke staze i 388 km biciklističkih ruta (NP Krka, 2023).

Nacionalni park je usmjeren i ka informiranju i obrazovanju posjetitelja putem izgradnje posjetiteljske infrastrukture i centara, a u takve centre se ubrajaju informativni centri, koji se nalaze u Kninu, Drnišu, Skradinu i Laškovici, a služe posjetiteljima i lokalnoj zajednici za pružanje informacija i potporu (NP Krka, 2023). Putem projekta „Nepoznata Krka“ stvoreni su edukacijski programi i projekti, a jedan od

njih je Eko kampus „Krka“, koji se nalazi u Puljanima. Cilj kampusa je razvoj suradnje Ustanove s odgojno – obrazovnim ustanovama, volonterima, lokalnom zajednicom, medijima, turističkim agencijama i znanstvenom zajednicom (NP Krka, 2023).

Javna ustanova „Nacionalni park Krka“ od svog osnutka otvara radna mjesta za zapošljavanje novih radnika radi porasta njena opsega poslovanja, što rezultira povećanjem kapaciteta ustanove (Nacionalni park Krka, 2023). Prema Planu upravljanja zaštićenim područjem i područjima ekološke mreže: Nacionalni park Krka i šire područje (PU 6005) 2023.-2032. (2023), u posljednjih 10 godina broj zaposlenika je porastao sa 178 na 271. Taj broj raste tijekom sezone kada dolazi do zapošljenja sezonskih radnika (Nacionalni park Krka, 2023). Glavni problem u organizaciji i funkcioniranju posla je razdoblje tijekom ljeta kada dolazi do veće preotperećenosti, pa time raste potreba za većim brojem radnika, nego li tijekom zimskog razdoblja, kada ima vrlo malo posjetitelja (Nacionalni park Krka, 2023). Zbog ovih razloga cilj Javne ustanove je preraspodijeliti posjetitelje na šire područje otvaranjem novih sadržaja, što zahtijeva dodatno zapošljavanje i bolju raspodjelu radne snage (Nacionalni park Krka, 2023). Javna ustanova neprekidno ulaže u obrazovanju svojih zaposlenika, organizira i sudjeluje na radionicama s ciljem poboljšanja kvalitete rada (Nacionalni park Krka, 2023). Za kvalitetno obavljanje radnih procesa zaslužena je opremljenost ustanove, koja je dobra (NP Krka, 2023).

4.1.2. Park prirode Dinara

4.1.2.1. Općenito

Park prirode Dinara je trenutno najmlađi park u Republici Hrvatskoj, a proglašen je u veljači 2021. godine (Parkovi Hrvatske, 2024). Park je ime dobio po planini Dinari, za koju se smatra da je svoje ime dobila od ilirskog plemena Dinaridi, koji su živjeli na području planine i služila im je kao stočarska planina (Parkovi Hrvatske, 2024). Park prirode sadržava dio masiva Dinare, u koje se uključuju Dinara, Troglav i Kamešnica, izvor rijeke Cetina i kršna polja te rijeke (Parkovi Hrvatske, 2024). Park prirode obuhvaća dio Šibensko – kninske županije i Splitsko – dalmatinske županije, a općine tj. njihovi dijelovi koji se ubrajaju u to područje su Knin, Biskupija, Kijevo, Cijljane, Vrlika, Hrvace, Sinj, Otok i Trilj (Basrek i sur. 2020). Površina koju Park prirode obuhvaća iznosi 63 052,2 hektara. Natura 2000, ekološka mreža osnovana sa svrhom očuvanja staništa ugroženih vrsta, na području Parka prirode Dinara čini ukupno 11 područja, od kojih njih 9 pripada očuvanju značajnih vrsta i staništa i 2 očuvanju ptica.

4.1.2.2. Kulturna i prirodna baština

Kulturna baština područja Parka prirode Dinara nalazi se na području Šibensko – kninske i Splitsko – dalmatinske županije, a u takvu se ubrajaju materijalna i nematerijalna baština. Kako se dijelovi određenih općina nalaze samo djelomično na zaštićenom području, kulturna se baština tog područja može podijeliti u dvije maloprije spomenute vrste baština (Basrek i sur. 2020). U materijalnu baštinu ovog područja ubrajamo Crkvu sv. Spasa u selu Cetina tj. nedaleko od izvora istoimene rijeke, a njena povijest seže još od vremena starohrvatskih knezova iz 9. stoljeća (Basrek i sur. 2020). 700 stećaka je pronađeno i sačuvano oko crkve u različitim oblicima i veličinama (Basrek i sur. 2020). Crkva se nalazi u Općini Civljane, a uz nju u istoj općini nalazi se i Vukovića mlininca na vrelu Cetine (Basrek i sur. 2020). Na području Grada Knina nalaze se Crkva Svetog Stefana, mlinice u obližnjem selu Krčić, crkva sv. Jovana Krstitelja iz 16. st. u pograničnom naselju Strmica i Kudin most (Basrek i sur. 2020). Navedena baština pripada općinama unutar Šibensko – kninske županije, a što se tiče Splitsko – dalmatinske, neki od njih tu spadaju: arheološko nalazište Banova draga (koja seže od 8. st.) na području Grada Sinja, špilja Kravarica u zaseoku Priorice (gdje su nađeni keramički ulomci iz brončanog doba) i tri mlinice (Runjina mostina, Stara mostina i Nova mostina); Bugarinova mlinica na području Grada Trilja i izvor Česma u Gradu Vrlici (Basrek i sur. 2020). Neke od prirodnih vrijednosti spadaju i krajobrazne vrijednosti. Budući da se Park prirode nalazi u kršnom području unutar dinarskog područja, njegova najvažnija je osobina krajobrazna (Basrek i sur. 2020). Područje je obilježeno visokim brdsko – planinskim područjima kroz masiv Dinare od sjeverozapada do jugoistoka (Basrek i sur. 2020). utjecaj autohtonih pasmina i sorta utjecale su na izgled krajobrazna, pa su se time mijenjale vodena staništa, oranice, voćnjaci i vinogradi (Basrek i sur. 2020). Uz krajobrazne značaje, ubrajaju se također životinjske vrijednosti. 42 vrste sisavaca je pronađeno na području Parka prirode, a od toga, njih 28 je strogo zaštićeno (Basrek i sur. 2020). Primjeri zaštićenih životinjskih vrsta su vuk, ris i medvjed (Basrek i sur. 2020). Neke od izvornih pasmina na ovom području su primjerice buša (pasmina goveda prisutna na području Dalmacije i Like), hrvatska bijela koza i hrvatska šarena koza (Basrek i sur. 2020).

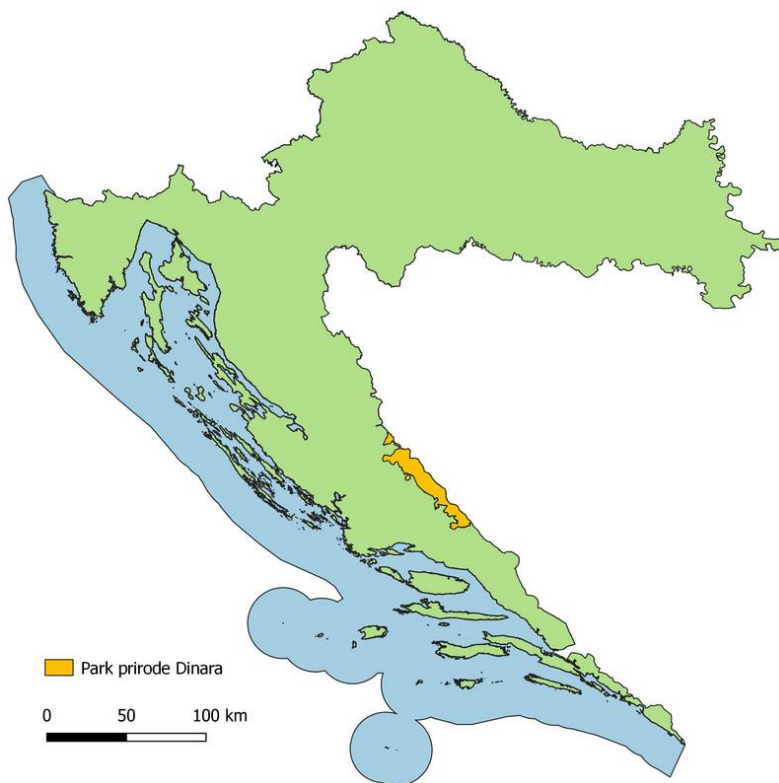
4.1.2.3. Ekonomski i društveni učinci

Park prirode može se činiti privlačnim planinarskim turistima, jer on obuhvaća veliki broj planinskih putova, planinskih kuća i skloništa (Basrek i sur. 2020). Ukupno je 13 markiranih planinarskih putova, 4 planinarskih kuća (npr. Brezovac) i 6 planinarskih skloništa (npr. Martinova košara). Također postoji i 10 planinskih vrhova, među koje se tu ubraja i najviši vrh Dinare i Republike Hrvatske, a to je istoimeni vrh. Vrh je i najviši unutar linije „Bijele staze“, a ona prati prirodni tok planine (Basrek i sur. 2020). Uz planinarenje, mogu biti i privlačne ostale vrste pustolovnog turizma kao što su npr. biciklizam, sportski ribolov, paraglajding, kanu safari itd. (Grad Sinj, 2019; Grad Trilj, 2019; Grad Knin, 2019; Splitsko – dalmatinska županija, 2019; prema Basrek i sur. 2020). Što se tiče utjecaja turizma na ovo područje,

podaci koji su dostupni su oni iz vremena prije nego što je Dinara proglašena Parkom prirode, te zbog ovoga podaci koji govore o turizmu na području Parka prirode su više usmjereni na pretpostavkama, koje su autori Luka Basrek i suradnici iznijeli u stručnoj podlozi za zaštitu Parka prirode Dinara iz 2020. godine. Ono što je zasigurno je to da održivi turizam može dovesti do stvaranja mnogostrukih koristi u koje se ubrajaju: porast zaposlenosti, porast prihoda lokalnog stanovništva, veći doprinos u očuvanju prirode i kulturne baštine itd. (Petrić, 2008; prema Basrek i sur. 2020). Smatra se da bi razvoj turističkog potencijala Parka prirode doveo do gospodarskog oporavka regije, imajući na umu da se ne ugrozi već postojeća kulturna i prirodna baština (Basrek i sur. 2020). Zbog ovoga, ne bi se smio razviti masovni turizam, koji bi doveo do uništenja navedene baštine (Basrek i sur. 2020). Aktivnosti kao što su izvancestovne (*eng. off – road*) vožnje, *paintball*, utrke bilo kakvim vozilima i druge trebalo bi izbjegavati iz razloga što bi dovelo do uništenja identiteta krajolika (Basrek i sur. 2020). Umjesto ovoga, trebalo bi poticati razvoj turizma kroz seoski turizam ili kroz maloprije spomenutu rekreaciju putem primjerice planinarenja ili biciklizma (Basrek i sur. 2020).

Grafički prikaz 9.

Park prirode Dinara na karti Republike Hrvatske

Izvor: <https://geografija.hr/park-prirode-dinara/>

4.2. Zaštićena područja SAD – a

Sjedinjene Američke Države su jedna od prvih država koje su započele s programom nacionalnih parkova i uspostavljanja zaštićenih područja još u 19. stoljeću. Radi povijesne tradicije očuvanja ovakvih područja i svoje veličine, uspostavljen je veliki broj različitih vrsta zaštićenih područja unutar cijele države. Nacionalna parkovna agencija (NPA; *eng. National Park Service (NPS)*) navodi kako unutar zaštićenih područja nalaze se primjerice: nacionalni parkovi, rezervati, rijeke, vojni parkovi, povijesni parkovi, povijesna nalazišta itd. Što se tiče nacionalnih parkova, prema podacima NPA (2024) prisutno ih je trenutno 63, a među njima ubrajaju se primjerice Rocky Mountain, u Coloradu; Yellowstone, koji se nalazi na tromeđu saveznih država Idaho, Montana i Wyoming; Olympic, u saveznoj državi Washington; Yosemite, u Kaliforniji itd. U idućem dijelu rada proučiti će se kulturna i prirodna baština i ekonomski i društveni učinci dvaju nacionalna parka, a to su Yellowstone i Rocky Mountain.

4.2.1. Nacionalni park Yellowstone

4.2.1.1. Općenito

Nacionalni park Yellowstone je prvi park takve vrste u SAD –u i na svijetu, koji je osnovan 1. ožujka 1872. godine u saveznoj državi Wyoming (NPA, 2024). Odobrenje njegovog osnutka dao je tadašnji predsjednik SAD – a Ulysses S. Grant (NPA, 2024). Proteže se na 8991 km², a u današnje vrijeme nalazi se na tromeđu triju saveznih država: Wyoming, Montana i Idaho (Yellowstone Forever, 2024). Gledajući prostorni obuhvat Nacionalnog parka unutar svake od navedenih saveznih država, prva obuhvaća 96%, druga 3%, a treća 1% površine Nacionalnog parka (Yellowstone Forever, 2024). Park je jedan od pripadnika NPA, koja je pod nadzorom američkog Ministarstva unutarnjih poslova (*eng. U.S. Department of the Interior*). Najčešća temperatura u Nacionalnom parku je tijekom ljetnih mjeseci oko 27°C, a tijekom zimskih mjeseci tj. tijekom siječnja oko -13°C (Yellowstone Forever, 2024). Najpoznatiji je po velikom broju gejzira, koji čine polovicu svih njih na svijetu (Yellowstone Forever, 2024).

4.2.1.2. Kulturna i prirodna baština

Nacionalni park čini kombinaciju razne prirodne baštine koja se sastoji od geološkog bogatstva, u koja se ubrajaju vulkan (koji je zapravo sam po sebi Nacionalni park), hidrotermalni čimbenici, jezera, ledenjaci, fosili itd. (NPA, 2024). Osim što nosi uza se takvo prirodno bogatstvo, također je područje bogato životinjskim i biljnim svijetom.

Nacionalni park je jedan od prvih prepoznatih na svijetu, a najviše ga odlikuje prirodna baština u pogledu hidrotermalnih izvora i čudesa (NPA, 2021). Park čini više 10 000 takvih termalnih značajki i najveći broj i koncentraciju gejzira i izvora toplih voda (NPA, 2021). Bogatstvo Parka se također može uočiti u zdravstvenim svrhama i onim komercijalnim (NPA, 2021). Također, pokraj Parka pronađeno je bogatstvo nafte, plina i podzemnih voda ispod površine, a to potvrđuje činjenica kako su 1994. godine

NPA i savezna država Montana ustanovili kontrolirano područje podzemnih voda kako bi se zaštitila ta područja od razvoja (NPA, 2021). Hidrotermalni sustav parka predstavlja izraz golemog vulkana Yellowstonea, a sustav nebi postojao bez djelomično rastaljenog tijela magme, koja je zaslužna za oslobađanje velike topline (NPA, 2021). Isto tako, sustav zahtjeva vodu, a naročito podzemnu iz planina koja se nalazi u okruženju visoravan Yellowstone (NPA, 2021). Kod te visoravan, kiša i snijeg se probijaju kroz slojeve propusnih stijena (NPA, 2021). Hidrotermalni sustav se sastoji od poznatih područja koje danas predstavljaju prirodne turističke znamenitosti parka, a neka od njih su primjerice izvor tople vode Mammoth Hot Springs Trails. Izvor vulkanske topline ove znamenitosti i dalje ostaje nepoznanica za znanstvenike, a smatra se da razlog tomu jest velika komora magme koja se nalazi ispod kaldere tj. kotla Yellowstonea (NPA, 2024). Vodovodni sustav, koji se nalazi ovdje, omogućava vrućoj vodi iz podzemlja da dopre do površine, a vodovod može ostati i otvoren radi prisutnosti malih potresa (NPA, 2024). Prolaz kroz ovaj izvor tople vode omogućen je šetalištem, stazama i cestama, koje služe posjetiteljima mogućnost posjete ovog područja. Najpoznatije jezero je Yellowstone, koje je jedno od najvećih visokih jezera u SAD – u Sjevernoj Americi, smješteno na visini od 2357 metara iznad razine mora (NPA, 2024). Ono je dugačko otprilike 20 milja tj. 32,2 km i široko otprilike 14 milja tj. 22,5 km (NPA, 2024). Svake zime, jezero se zaledi, naročito krajem prosinca ili početka siječnja, a odledi se krajem svibnja ili početkom lipnja (NPA, 2024). Voda u jezeru ostaje tijekom cijele godine hladna, a njena prosječna temperatura iznosi 5°C, te zbog ovih razloga ne preporučava se plivanje u jezeru i smatra se kako procijenjeno vrijeme preživaljavanja traje između 20 do 30 minuta (NPA, 2024). Uz jezero, jedan najpoznatijih gejzira od njih skoro 500 u Nacionalnom parku je Old Faithful, čija je erupcija i danas prisutna, a njegovo promatranje je tradicija Nacionalnog parka, koje privlači posjetitelje iz svih dijelova svijeta (NPA, 2024). Njegove termalne značajke, koje su i jedinstvene jedan su od glavnih razloga osnivanja Yellowstonea kao prvog nacionalnog parka na svijetu (NPA, 2024). Unatoč tomu što nije najveći gejzir, njegova erupcija je jedna od češćih u usporedbi s drugim gejzirima u Nacionalnom Parku (NPA, 2024). Termalne značajke se stalno mijenjaju, te zbog toga postoji mogućnost prestanka njegovog eurptiranja jednog dana (NPA, 2024). U prosjeku, eurpcije ovog gejzira traju između 1,5 do 5 minuta, a izbacuje se do 32 000 litara kipuće vode s prosječnom temperaturom od 76,5°C (NPA, 2024). Uz hidrotermalne osobnosti, ovaj park također posjeduje životinjsko i biljno bogatstvo. Prisutno je oko 300 različitih vrsta ptica, 67 vrsta sisavaca, 5 vrsta riba i 6 vrsta gmazova (NPA, 2024). Od sisavaca prisutni su: medvjed (grizli i crni), puma, kojot, sivi vuk, crvena lisica, kuna, bizon, dabar itd. (NPA, 2024). Od ptica prisutni su bjeloglavi i zlatni orao, sivi sokol, sova itd. (NPA, 2024).

Glavna kulturološka osobnost Nacionalnog parka su domorodačka plemena koja žive na tom području i njihova ostavština. 27 američkih indijanskih plemena surađuje s Nacionalnim parkom razmjenjuju etnografska sredstva i informacije vezano za park (NPA, 2023). Neka od arheoloških pronalazišta

upućuju na prapovijesnu prisutnost domoradčkih plemena na tim područjima. Najraniji dokazi o njihovom prisutstvu su dvije koplje pronađene blizu Yellowstone jezera između 11 500 i 10 900 godina prije Krista (NPA, 2023).

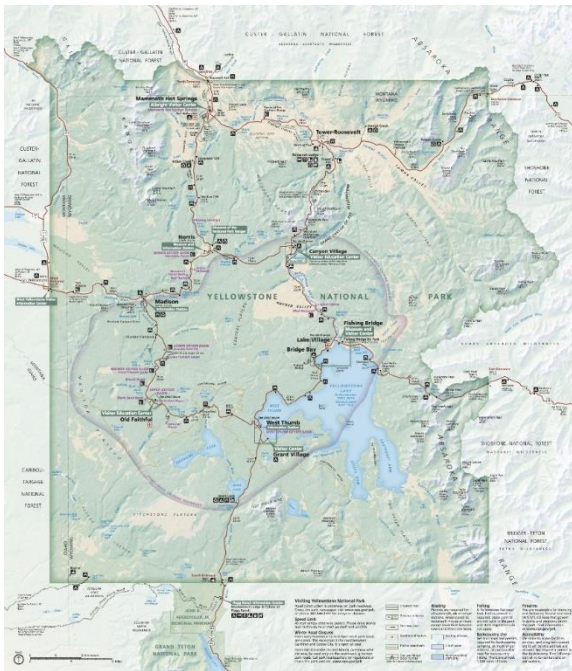
4.2.1.3. Ekonomski i društveni učinci

Ekonomski učinci Nacionalnog parka Yellowstone mogu se uvidjeti putem turističkih aktivnosti posjetitelja u samom Parku. Kako je ovaj nacionalni park poznata turistička atrakcija unutar tri savezne države, moguće je uvidjeti aktivnosti, ponašanja i radnje koje čine posjetitelji u ovom parku. U 2019. godini na stranici NPA, objavljeno je izvješće koje se provodilo tijekom ljeta 2018. godine od strane Zbora mladeži za očuvanje (*eng. Youth Conservation Corps; (YCC)*) (Sidder i D'Antonio, 2019). Podaci su se prikupljani od posjetitelja na četiri glavnim atrakcijama, a to su: Fairy Falls, Grand Prismatic Spring, Midway Geyser Basin, Norris Geyser Basin i Old Faithful Geyser Basin (Sidder i D'Antonio, 2019). U ovom dijelu će se navesti samo ključni podaci iz ovog istraživanja. Ono što se uočilo kod ovog istraživanja je to kako tijekom druge polovice srpnja, a pogotovo 4. srpnja na Dan Neovisnosti, dolazi do blagog povećanja broja posjetitelja na svim lokacijama u Nacionalnom parku (Sidder i D'Antonio, 2019). Vrhunac posjećenosti svim atrakcijama općenito, doseže oko 11:00 sati, a zatim blago opada oko 14:00 i 15:00 (Sidder i D'Antonio, 2019). Staze kod bazenskog gejsira Midwaya i kod gejsira Old Faithfula bilježe visoko korištenje čak i nakon 17:00 (Sidder i D'Antonio, 2019). Posjećenost ka Fairy Fallsu, bazenskog gejsira Midwaya i bazenskog gejsira Old Faithfula veća je radnim danima nego vikendom (Sidder i D'Antonio, 2019). Najčešće provedeno vrijeme na svim atrakcijama je između 30 minuta i sat i pol, a najveći problem u Parku je bacanje smeća blizu staza (Sidder i D'Antonio, 2019). Prema podacima NPA iz 2023. godine, govori se kako je u 2022. godini 3,3 milijuna posjetitelja posjetilo Nacionalni Park Yellowstone. Ovakva posjećenost je utjecala na potrošnju posjetitelja u iznosu od 452 milijuna američkih dolara (NPA, 2023). Ovo je utjecalo na stvaranju 6234 poslova u okruženju Parka, a također je doprinijelo u stvaranju kumulativne koristi lokalnom gospodarstvu oko 600 milijuna američkih dolara (NPA, 2023). Kada se govori o ekonomskim aspektima potrošnje posjetitelja, sektor smještaja je imao najveći značaj, čiji je doprinos iznosio 9 milijardi američkih dolara na nacionalnoj razini, a na drugom mjestu imao je ugostiteljski tj. restoranski sektor s doprinosom od 4,6 milijardi američkih dolara (NPA, 2023). „Utjecaj turizma na nacionalne parkove je nesporan: doprinosi radnim mjestima i prihode zajednicama u svakoj državi, te čini nacionalne parkove ključnim pokretačem nacionalnog gospodarstva“, navodi Direktor Nacionalne parkovne agencije Chuck Sams,⁷

⁷ National Park Service (2024), Tourism to Yellowstone National Park contributes \$600 million to local economy (2023), dostupno na: <https://www.nps.gov/yell/learn/news/23035.htm>

Grafički prikaz 10.

Karta nacionalnog parka Yellowstonea

Izvor: <https://www.usgs.gov/media/images/yellowstone-national-park-map>

4.2.2. Nacionalni park Rocky Mountain

4.2.2.1. Općenito

Nacionalni park Rocky Mountain je smješten u saveznoj državi Colorado, nedaleko od njegovog glavnog grada Denvera. Ustanovljen je 26. siječnja 1915. godine od strane američkog Kongresa, a obuhvaća površinu od oko 1075 km² koja se nalazi na području južnog dijela Stjenjaka (NPA, 2013). Park je obuhvaćen raznim planinskim vrhovima od kojih je njih 72 imenovano, a nalaze se više od 3600 metara nadmorske visine (NPA, 2013). Jedna od usluga koje Nacionalni park pruža posjetiteljima je razgledavanje raznog životinjskog svijeta, u koje se primjerice ubrajaju los, kojot, jelen itd. (NPA, 2013). Svrha parka identificira specifičan razlog za osnivanje određenog parka, a time i Rocky Mountain ima i svoj razlog osnivanja, a svrha mu je očuvanje ekosustava i divljine visokih planinskih područja južnog dijela Stjenjaka, kako bi se istovremeno mogao omogućiti slobodan pristup parkovnim ljepotama, razgledavanju divljih životinja i drugih kulturnih i prirodnih fenomena (NPA, 2013). Park je uvršten u UNESCO – ovu zaštićenu baštinu 1977. godine (NPA, 2013).

4.2.2.2. Kulturna i prirodna baština

Prirodna baština Nacionalnog parka Rocky Mountain se uočava ponajviše u ekosistemnom bogatstvu i životinjskom i biljnom bogatstvu tj. svojoj bogatoj fauni. Bogatstvo sisavaca je obilježeno prisustvom 67 različitih vrsta koje su prirodno prisutne na tom području, ali uz obzir da su medvjed grizli, sivi vukovi i bizon istrijebljeni tijekom kraja 19. i početka 20. stoljeća (NPA 2024). Neke od češćih životinjskih vrsta

su los, dabar, kojot, jelen, planinski lav, šišmiš itd. (NPA 2024). Nacionalni Park Rocky Mountain jedan je od najviših nacionalnih parkova u SAD – u, čije visine sežu u raznim visinama, te zbog toga razlikuju se različite vrste ekosistema među koje se ubrajaju njih četiri, a to su: planinski, podalpski, alpska tundra i konačno ledenjaci. Planinski ekosistem je najpoznatiji po tomu što je najbogatiji životinjskim i biljnim svijetom, rijekama i otvorenim livadama koje su okružene brdima (NPA, 2018). Planinski ekosistem je bogat suhim padinama koje su bogate velikim borovima, pod nazivom ponderosa (NPA, 2018). Razmak tih borova je donekle povezan s vlagom na tlu (NPA, 2018). Unutar ovog planinskog ekosistema poznati su idući parkovi među kojima tu su Moraine i Horseshoe, a postoje i livade kao što je najpoznatija Upper Beaver i dolina Kawuneeche. Podalpski ekosistem je poznat po zimzelenim stablima, a među njima nalaze se čista jezera, u koje se ubraja u ovo područje i jezero Odessa (NPA 2022). Ovo područje je tipično po šumama koje se sastoje od subalpskih jela i borova (NPA 2022). Alpska tundra je područje ovoga Nacionalnog parka čija je visina otprilike 3350 metara s obzirom na izloženost (NPA, 2020). Ovo se područje također naziva i „zemlja iznad stabala“, radi svoje visine i dostupnosti. Cesta, koja se nalazi na najvećoj visini od svih nacionalnih parkova nosi ime Trail Ridge Road, te ona vodi kroz ovaj dio Nacionalnog parka, koji je poznat po svojoj surovoj klimi (NPA, 2020). Na ovom području učestala je prisutnost jakih vjetrova i niskih temperatura, a to pomaže u rastu alpskog bilja, prisutnog na ovom dijelu parka (NPA, 2020). U konačnici, ekosistem koji je na najvišoj razini predstavljen je ledenjacima. Iako ih je sve rjeđe radi klimatskih promjena, njihova prisutnost i dalje postojana. Dva poznata ledenjaka su Andrews i Rowe (NPA, 2021). Što se tiče kulturne baštine, nije toliko dominantna koliko i prirodna, zbog čega može se reći kako je poglavit razlog dolaska u ovaj park najviše radi prirodnog bogatstva. Ono što se može izdvojiti iz kulturne baštine je staza pod nazivom Trail Ridge Road i male kolibe pokraj raznih rijeka i jezera.

4.2.2.3. Ekonomski i društveni učinci

Društveni učinci mogu se uvidjeti u vidu turizma na način da pružaju posjetiteljima mogućnost posjećivanja s ciljem razgledavanja raznog prirodnog bogatstva koje čine ovaj park. Iako većina turista dolazi ljeti posjetiti ovaj park, tijekom zime imaju mogućnost obavljanja raznih aktivnosti kao što su skijaško trčanje (NPA, 2013). U 2011. godini, Nacionalni park Rocky Mountain bio je 23. po redu najposjećeniji park svake vrste, a 5. po redu najposjećeniji nacionalni park u sustavu nacionalnih parkova (NPA, 2013). Većina površine je pod upravom američke šumske službe (*eng. U.S. Forest Service*) (NPA, 2013). Planinski krajobraz ovog parka privukao je milijune posjetitelja diljem svijeta, kroz obavljanje raznih rekreativnih aktivnosti (NPA, 2013). U 2021. godini, park je zabilježio 4,4 milijuna posjetitelja, koji su potrošili ukupno 323 milijuna američkih dolara, a ovo je doprinijelo stvaranju 4420 poslova (Gorman, 2022).

Grafički prikaz 11.

Karta Nacionalnog parka Rocky Mountaina

Izvor: <http://www.nps.gov/romo/planyourvisit/wilderness.htm>

5. USPOREDBA HRVATSKOG I AMERIČKOG NAČINA UPRAVLJANJA ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA

5.1. Hrvatski način upravljanja zaštićenim područjima

Za opis ovog dijela rada, uzeo se u obzir jedan znanstveni članak pod naslovom „Institucionalni okvir zaštite prirode u Republici Hrvatskoj“, čiji je autor Mr. Sc. Željko Bulat, dipl. iur., a objavljen je 2012. godine. Unutar članka uzima se u obzir pravna struktura upravljanja zaštićenim područjima u Republici Hrvatskoj i specifičnosti hrvatskog modela upravljanja zaštićenim područjima.

Povijest osnutka i očuvanja zaštićenih područja u Republici Hrvatskoj seže još od početka 20. stoljeća, a njen početak obilježava trenutak kada je grupa entuzijasta, koja je pripadala Društvu za uređenje i proljepšavanje Plitvičkih jezera i okolice, pokrenula postupak za donošenje zakona o proglašenju tog područja nacionalnim parkom, pa je time na temelju Financijskog zakona 1928. godine to područje proglašeno kao nacionalni park (Bulat, 2012). No ipak, kako se ovdje ne radi o međunarodnim kriterijima ni o zaštiti unutar tih kriterija, ne može se ovo smatrati pravim početkom uspostavljanja zaštićenim područjima (Bulat, 2012). Pravim početkom se smatra 1946. godina, osnutkom Zemaljskog zavoda za zaštitu prirodnih vrijednosti, a kasnije preimenovan u Odjel za zaštitu prirodnih rijetkosti (Bulat, 2012). 1949. godine Plitvička jezera i Paklenica proglašeni su prvim nacionalnim parkovima, a tad se govori o cjelovitoj zaštiti prirode nekog područja (Bulat, 2012). Novim Zakonom o zaštiti prirode iz 1965., a poslije iz 1976. godine navodi se proširenje zadaća i ovlasti Ustanova za upravljanje zaštićenim područjima (Bulat, 2012). Najveći iskorak dolazi 2003. godine kada se uvodi i regionalni park

putem Zakona o zaštiti prirode (koji je donešen 1994. godine), a ovom izmjenom donešen je i plan upravljanja (Bulat, 2012). Nažalost, dolazi do nazadovanja Zakona promjenama u 2005. godini, a kasnije i dopunama iz 2008. godine, a uzroci tomu su politički razlozi (Bulat, 2012). Prema Ministarstvu kulture Republike Hrvatske (prema Bulat, 2012), od ukupne površine, zaštićena područja čine 8,54% , a 11,4% čine kopnenog dijela, a od toga 4,8% čine parkovi prirode i nacionalni parkovi. Iz ovih razloga vidljiva je važnost u institucionalnoj zaštiti zaštićenih područja u Hrvatskoj (Bulat, 2012).

Najpoznatiji nacionalni parkovi Hrvatske su primjerice Plitvička jezera, Krka, Mljet, Kornati, Risnjak itd., a s druge strane, u parkove prirode ubrajaju se primjerice Medvednica, Kopački rit, Telašćica, Vransko jezero (Bulat, 2012). Valja napomenuti i novoosnovani park prirode Dinara, koji je osnovan 2021. godine. Hrvatski sabor je taj koji donosi zakone o proglašavanju nacionalnih parkova i parkova prirode, a stroge i posebne rezervate proglašava Hrvatska vlada, dok regionalne parkove, park šume, značajne krajobrazne i spomenike prirode proglašavaju županije ili Grad Zagreb (Bulat, 2012). Proglašenje područja zaštićenim temelji se na stručnoj podlozi, koja opisuje način upravljanja i temelji se na osiguranju sredstava za upravljanje (Bulat, 2012). Iako je Zakon o zaštiti prirode taj koji regulira zaštitu prirode u Hrvatskoj, s druge strane, postoje i prostorni planovi koji su donešeni od strane Hrvatskog sabora, a oni reguliraju rad ustanova zaduženih za upravljanje zaštićenim područjima (Bulat, 2012). Pomoću planova zaštićuje se i unaprijeđuje pojedini nacionalni park i njegov prostor (Bulat, 2012).

Osim što postoje zakoni i planovi maloprije navedene vrste i svrhe, također postoje i određeni projekti i aktivnosti međunarodne razine, s ciljem utjecaja strategije i politike upravljanja, a u Hrvatskoj takav primjer može se navesti NATURA 2000, koja predstavlja ekološku mrežu s ciljem očuvanja ugroženih vrsta i staništa u Europi putem dva europska propisa (Direktiva o pticama i Direktiva o staništima) (Bulat, 2012). Valja napomenuti kako određeni zaštićeni prostori u Republici Hrvatskoj uživaju i visok stupanj međunarodne zaštite, a primjer tomu je Nacionalni park Plitvička jezera, koji spada u UNESCO – ovu prirodnu baštinu, dok parkovi prirode Kopački rit i Lonjsko polje spadaju u Ramarskom popisu Konvencije o močvarama (Bulat, 2012).

5.1.1. Specifičnosti hrvatskog modela kod institucionalnog upravljanja zaštićenog područja

U Republici Hrvatskoj, za razliku od određenih zemalja, uspostava i rad upravljačke ustanove određeni su na temelju Zakona o zaštiti prirode, Zakona o ustanovama i Statutom, dok u nekim zemljama to često ovisi o posebnim propisima i propisima o proglašenju nekog područja zaštićenim (Bulat, 2012). Zanemarujući razlike, upravljanje na učinkovitoj razini moguće je jedino putem uvažavanja interesa onih koji koriste zaštićeno područje i ciljeva koji su već određeni (Bulat, 2012). Što se tiče Hrvatske, Zakon o ustanovama regulira rad upravljačkih ustanova i uzimaju se u obzir javne ustanove čiji je status pravne osobe dodijeljen (Bulat, 2012). Javne ustanove u ovom slučaju su neprofitne, ali mogu u

ponekim slučajevima ili čak stalno ostvariti dobit, a primjer toga su nacionalni parkovi Krka i Paklenica, no one moraju tu istu dobit iskoristiti za obavljanje i razvoj svoje vlastite djelatnosti (Bulat, 2012). S druge strane, nacionalni parkovi kao što su Plitvička jezera i Brijuni imaju specifičnu ulogu, koja se uočava kroz kombinaciju trgovačkih društava i neprofitnih organizacija zbog prisutstva raznih ugostiteljskih objekata kao što su restorani i hoteli (Bulat, 2012). Bitna osobina javnih ustanova kod zaštićenih područja od drugih je ta što njihov rad je javan, što znači da svaki građanin, pravna osoba ili neki drugi korisnik može primati obavijesti o uvjetima i načinu pružanja usluga od te ustanove ukoliko to netko od navedenih zatraži, pa time ustanove onda postupaju prema Zakonu o pravu na pristup informacijama (Zakon o pravu na pristup informacijama, Narodne novine, br 172/03, 144/10 i 77/11; prema Bulat, 2012). Jedna od specifičnosti ustanova ovakve vrste je i obveza u kojoj javna ustanova mora upisati u sudski registar nadležnog trgovačkog suda djelatnosti koje obavlja (Bulat, 2012). Valja spomenuti kako je glavna specifičnost upravljanja zaštićenim područjima putem institucionalnog modela najočitija kroz planove upravljanja, unutar kojeg se nalaze misije, vizije i svrhe parka, a kad je to utvrđeno onda se jasno definira način održivosti i korištenja jednog zaštićenog područja (Bulat, 2012). Time se određuju uloge zaštićenih područja kroz željeno stanje u budućnosti, posjećivanja, načine prihvata, edukacije posjetitelja itd. (Bulat, 2012). Ovakve odrednice su presudne u podržavanju svih planova upravljanja zaštićenih područja s ciljem da se zna na koji način će se upravljati zaštićenim područjem. Osim što svakim nacionalnim parkom i parkom prirode upravljaju pripadajuće javne ustanove postoji i niz drugih podzakona i propisa koji utječu na upravljanje takvim područjima npr. Pravilnik o unutarnjem redu, Pravilnik o znaku zaštite prirode, Pravilnik o financijskom izvještavanju i proračunskom računovodstvu itd. (Bulat, 2012). U vrijeme pisanja navedenog znanstvenog članka iz 2012. godine od strane već spomenutog autora (Željko Bulat), koji se koristi za pisanje ovoga rada, Ministarstvo kulture je bilo zaduženo za zakonitost rada javnih ustanova za upravljanje zaštićenim područjima, čiji je osnivač Republika Hrvatska. Zaštićena područja, koje je osnovala općina, županija ili Grad Zagreb, nadzor nad njihovim javnim ustanovama zadužen je bio nadležni ured državne uprave (Bulat, 2012). Nadzor nad zakonitošću rada na temelju Zavoda obavlja Ministarstvo zaštite okolišta i prirode Republike Hrvatske, a unutar njega je formirana posebna Uprava za zaštitu prirode i Uprava za inspeksijske poslove zaštite prirode (Bulat, 2012). Resorno ministarstvo svih tih javnih ustanova za zaštićena područja bilo je Ministarstvo kulture, a danas za osnivanje zaštićenih područja u Republici Hrvatskoj zaduženo je Ministarstvo zaštite okolišta i zelene tranzicije Republike Hrvatske.

Što se tiče kategorizacije zaštićenih područja u Republici Hrvatskoj u današnje vrijeme, ono se na temelju Zakona o zaštiti prirode (NN 80/13, 15/18, 14/19, 127/19) dijeli na devet kategorija, unutar koje su navedene: kategorija zaštite, namjena, razina upravljanja i proglašenja (MZOZT, 2022). Ove

kategorije uglavnom se podudaraju s IUCN – ovom kategorijom zaštićenih područja (MZOZT, 2022). Kategorizacija takve vrste prikazana je u [Grafičkom prikazu 12.](#)

Grafički prikaz 12.

Kategorije zaštite zaštićenih područja u Republici Hrvatskoj

Kategorija zaštite	Namjena	Razina upravljanja	Proglašenja
Strogi rezervat	očuvanje izvorne prirode, praćenje stanja prirode te obrazovanje	državna i županijska	Vlada RH
Nacionalni park	očuvanje izvornih prirodnih i krajobraznih vrijednosti, znanstvena, kulturna, odgojno-obrazovna i rekreativna	državna	Hrvatski Sabor
Posebni rezervat	očuvanje radi svoje jedinstvenosti, rijetkosti ili reprezentativnosti, a osobitog je znanstvenog značenja	državna/županijska/ lokalna	Vlada RH
Park prirode	zaštita bioraznolikosti, georaznolikosti i krajobrazne raznolikosti, odgojno-obrazovna, kulturno-povijesna, turističko-rekreacijska namjena	državna	Hrvatski Sabor
Regionalni park	zaštita bioraznolikosti, georaznolikosti i krajobrazne raznolikosti, održivi razvoj i turizam	županijska	predstavničko tijelo nadležne jedinice područne (regionalne) samouprave
Spomenik prirode	ekološka, znanstvena, estetska ili odgojno-obrazovna	županijska/lokalna	predstavničko tijelo nadležne jedinice područne (regionalne) samouprave
Značajni krajobraz	zaštita krajobrazne vrijednosti, bioraznolikosti i georaznolikosti ili kulturno-povijesne vrijednosti ili krajobraz očuvanih jedinstvenih obilježja, odmor i rekreacija	županijska i općinska	predstavničko tijelo nadležne jedinice područne (regionalne) samouprave
Park-šuma	očuvanje prirodne ili sađene šume veće krajobrazne vrijednosti, odmor i rekreacija	županijska/lokalna	predstavničko tijelo nadležne jedinice područne (regionalne) samouprave
Spomenik parkovne arhitekture	očuvanje umjetno oblikovanog prostora odnosno stabla koji ima estetsku, stilsku, umjetničku, kulturno-povijesnu, ekološku ili znanstvenu vrijednost	županijska	predstavničko tijelo nadležne jedinice područne (regionalne) samouprave

Izvor: <https://www.haop.hr/index.php/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/zasticena-podrucja/kategorije-zasticenih-podrucja>

5.2. Američki način upravljanja zaštićenim područjima

Za podlogu ovog dijela rada poslužio je sustavni plan Nacionalne parkovne agencije SAD – a objavljen 2017. godine, pod nazivom „One Hundred Years“. Pomoću njega, opisat će se povijest i način na koji u današnje vrijeme američki model upravljanja zaštićenim područjima djeluje.

5.2.1. Počeci Sustava Nacionalnih parkova

Kroz povijest sustava nacionalnih parkova u SAD – u, tri su zajednička čimbenika prisutna, a to su: strastveni građani (ujedno i aktivisti), želja za očuvanjem mjesta i stvarnost da je osnivanje nacionalnog parka samo rano poglavlje u dugoj povijesti njihova upravljanja (NPA, 2017). Yellowstone bilježi se kao prvi nacionalni park ne samo u SAD – u, nego i na svijetu, a prethodnica njegovom proglašenju kao nacionalni park su istraživačka putovanja koja su se provela od 1869. do 1871. godine, a u njima otkrivena su čuda životinjskog svijeta, geozira, planina i jezera (NPA, 2017). Neki od sudionika istraživačkog putovanja predlagala su pretvaranje područja Yellowstonea u privatno vlasništvo (NPA, 2017). S druge strane, nekoliko građana smatralo je da bi bilo bolje da se ovakvo nešto pretvori u park (NPA, 1991; prema NPA 2017). Ideja očuvanja mjesta, zbog njene ljepote i pejzaža bila je svojevremeno nova, a to je dovelo do toga da se odustane od iskorištavanja zemlje za svrhe nekih gospodarskih aktivnosti kao što su lov, sječa šuma, rudarstvo itd. (NPA, 2017). Zahtjev za uspostavljanjem Yellowstonea kao nacionalnog parka došla je do vlade SAD –a. Zbog ovoga, 1. ožujka 1872. godine, tadašnji predsjednik SAD –a Ulysses S. Grant je potpisao povelju kojom je ovaj park postao nacionalnim (NPA, 2017). Iako se čini da su ovime problemi bili riješeni, istina se ispostavila drugačijom. Jedan od glavnih problema bili su tadašnji prvi posjetitelji parku, jer tada nisu postojali dostojni objekti i usluge kojima je park mogao njih zadovoljiti. Tijekom vremena, Yellowstone se uskladio ispunjavanju ovih zahtjeva na način da je uspostavio kontrolu koja je mogla omogućiti posjetiteljima takvo nešto. Nakon njegove uspostave, ostatak svijeta se ugledao na ovakav način uspostavljanja zaštićenog područja, što će se kroz povijest uvidjeti i kod hrvatskog načina. Kako je rasla popularnost Yellowstonea, rasla je i popularnost uspostave novih zaštićenih područja, pogotovo nacionalnih parkova, što je doprinijelo njihovoj današnjoj popularnosti pod jedinstvenom ustanovom koja ih zajedno okuplja pod nazivom Nacionalna parkovna agencija (NPA).

5.2.2. Parkovni model u današnje vrijeme

Današnji sustav nacionalnih parkova se sastoji od 413 parkova koji su pod kontrolom NPA prema posebnim zakonskim aktom tj. *Organic Actom* iz 1916. godine (NPA, 2017). Svi parkovi zajedno pokrivaju više od 340 000 km² površine SAD – a, a unutar njih, Amerikanci imaju mogućnost istraživanja tog područja i ostvarenja odmora u njima (NPA, 2017). Ono što treba uzeti u obzir jest to da je sustav nacionalnih parkova skupina parkova pojedinačno, a predstavljaju američku prirodnu i kulturnu povijest (NPA, 2017). Park se mora upravljati prema *Organic Actu* iz 1916. godine, i na temelju ostalih

prava i politika NPA, a oni se nalaze unutar menadžerske politike NPA iz 2006. godine (NPA, 2017). NPA omogućava posjetiteljima užitak kroz pružanje raznih usluga i objekata, a isto tako uzima u obzir zaštitu sredstava zaštićenih područja za buduće naraštaje (NPA, 2017). Cilj NPA je zaštititi kulturna i prirodna sredstva i vrijednosti nacionalnog parka kroz pružanje užitka i obrazovanja za buduće naraštaje (NPA, 2017). NPA ne upravlja zaštićenim područjima bez pomoći drugih ustanova i pojedinaca, jer kroz povijest, niz drugih organizacija kao što su vladine agencije i neprofitne organizacije bile su ključne u pružanju pomoći NPA – u obavljanju raznih misija koje su pripomogle pri ostvarenju raznovrsnih ciljeva (NPA, 2017). Ovo se može uvidjeti u pružanju usluga obrazovanja, razvoja raznih objekata za pružanje ugostiteljskih usluga, održavanju i stvaranju administracije (NPA, 2017). U pojedinim područjima, NPA ovisi o različitim partnerima za ostvarenje takvih potreba. U mnogim dijelovima zemlje postoje područja koja su pod upravom NPA ili su pod upravom drugih organizacija koje mogu biti savezne, državne, županijske itd. (NPA, 2017).

Više od 200 neprofitnih suradnika NPA daju doprinos nacionalnim parkovima diljem države, a Zaklada nacionalnih parkova (*eng. National Park Foundation*), koju je Kongres ovlastio, skupila je sredstva, stvorila partnerstva i podigla pozornost javnosti o sustavu nacionalnih parkova, dok 72 suradničkih organizacija pripomažu u poboljšanju obrazovanja o parkovima (NPA, 2016; prema NPA 2017). Ovi suradnici i partneri svi zajedno doprinose sustavu nacionalnih parkova preko 150 milijuna američkih dolara godišnje (NPS Advisory Board, 2014; prema NPA 2017). Pojedinačni dobrovoljci, organizatori raznih zajednica, lokalne i državne agencije odigravaju kritičnu ulogu u upravljanju parka (NPA, 2017). Preko 400 000 dobrovoljaca je dalo doprinos u raznim programima u 2015. godini (NPS 2016; prema NPA 2017).

U organizaciji, suradnji, partnerstvu, ostvarenju raznovrsnih ciljeva sudjeluju i važna ministarstva unutar vlade SAD – a i svaka od njih ima svoju misiju i cilj. Svako od tih ministarstava ima važnu ulogu u upravljanju prirodnim, kulturnim i rekreativnim resursima SAD –a, a NPA surađuje s idućima (NPA, 2017). U resoru Ministarstva unutarnjih poslova, sudjeluje Američka služba za ribe i divlje životinje (*eng. US Fish and Wildlife Service*), a njen cilj je suradnja s drugima u očuvanju, zaštiti i unapređenju života životinjskog i biljnog svijeta (NPA, 2017). Također, u resoru istog ministarstva djeluje i Zavod za upravljanje zemljištem (*eng. Bureau of Land Management*), koje cilja na očuvanju zdravlja, raznolikosti i produktivnosti javnih zemljišta za korištenje (NPA, 2017). U resoru Ministarstva poljoprivrede djeluje Američka šumarska služba (*eng. US Forest Service*), čiji je cilj ostvarenje i očuvanje zdravlja i raznolikosti nacionalnih šuma i travnjaka (NPA, 2017). Kod resora Ministarstva trgovine djeluje Nacionalna uprava za oceane i atmosferu (*eng. National Oceanic and Atmospheric Administration*), čiji je cilj predvidjeti i razumjeti klimatske promjene, promjene u vremenu, oceanima i obalama, te upravljanje obalnim i morskim resursima i ekosustavima (NPA, 2017). I konačno, kod Ministarstva obrane, izdvaja se

Inženjerski zbor Vojske SAD – a (*eng. US Army Corps of Engineers*), koji mora pružiti ključne javne i vojne inženjerske usluge, te surađivati u ratu i miru radi smanjenja rizika od katastrofa i poticanja gospodarstva (NPA, 2017).

5.2.3. *Spektar upravljanja jedinicama parka*

Različitim upravljačkim strukturama jedinice parka se upravljaju u sustavu, a NPA u nekim slučajevima upravlja određenim područjem s fiksnim granicama (NPA, 2017). U pojedinim slučajevima određena područja s fiksnim granicama su pod upravom NPA, a tada su vlasnički obrasci zemljišta unutar granica većinom pojednostavljeni i NPA je tada jedina odgovorna za upravu tog područja (NPA, 2017). NPA postaje glavni upravitelj zemljišta na ovakav način tj. ovakva vrsta vlasništva takvo nešto omogućava (NPA, 2017). Također, NPA surađuje u upravljanju nekim parkovima s drugim entitetima koji posjeduju zemljište i dijele odgovornost za upravljanje, primjerice, privatni vlasnici zemljišta, neprofitne organizacije i lokalne i državne vlasti mogu imati aktivnu ulogu u upravljanju parkom, te zbog toga NPA nije uvijek najveći vlasnik zemljišta unutar parka (NPA, 2017). Ovakva suradnja zahtijeva potrebu za zajedničkim rješavanjem upravljačkih izazova (NPA, 2017).

Sustav nacionalnih parkova uključuje i one parkove koje NPA ne posjeduje niti upravlja nekretninama direktno (NPA, 2017). U tim slučajevima, doprinos NPA je ponajviše usmjeren na interpretativne programe i planiranje, umjesto na upravljanje infrastrukture i sredstava tj. resursima (NPA, 2017). Primjer ovomu je Nacionalni povijesni park New Orleans Jazz (*eng. New Orleans Jazz National Historical Park*). U ovom parku, osoblje koristi različite lokacije koje su unajmljene diljem grada New Orleans u saveznoj državi Louisiani (NPA, 2017).

Upravljanje parkovima i vlasništvo zemljišta u sustavu NPA varira, ali koncept i filozofija upravljanja ostaje ista prema Zakonu o organskom aktu (*eng. Organic Act*) i drugim zakonima (NPA, 2017). Osoblje NPA i njihove vođe unutar svih 413 parkova su sve više posvećeni suradnji s drugim upraviteljima zemljišta s ciljem postizanja različitih ciljeva (NPA, 2017). Veliki naglas stavlja se na uspostavi produktivne suradnje i odnosa sa zajednicama i zemljovlasnicima, s ciljem sudjelovanja u različitim zajedničkim projektima (NPA, 2017).

5.2.4. *Imenovanje zaštićenih područja*

Prema NPA postoji 413 zaštićenih područja koji se najčešće nazivaju parkovima, iako parkovi nisu jedina vrsta područja takve vrste. Česta je zabluda da samo nacionalni parkovi spadaju u ovakva područja, no istina je ta da samo 14% zaštićenih područja u SAD – u nosi titulu nacionalnog parka (NPA, 2017). U zbilji, postoji 28 različitih vrsta zaštićenih područja diljem SAD – a (NPA, 2017). Neke od drugih vrsta zaštićenih područja, isključujući nacionalne parkove su primjerice: nacionalne rijeke, nacionalne bojišnice, nacionalni vojni parkovi, nacionalna povijesna nalazišta, nacionalni spomenici, nacionalne

slikovite staze, nacionalni rezervat itd. (NPA 2016; prema NPA 2017). Ovo dokazuje kako većina zaštićenih područja spadaju pod upravom NPA pogotovo nacionalni parkovi, ali treba uvažiti i raznolikost u uvažavanju ostalih vrsta zaštićenih područja, koje također nose bogatstva svoje vrste različite od onih kod nacionalnih parkova.

6. ZAKLJUČAK

Zaštićena područja su ključan element svake države na svijetu u očuvanju prirodnih i kulturnih bogatstava. Razlog zbog kojeg je došlo do uspostave ovakvih područja može se najviše pridati Sjedinjenim Američkim Državama, koje su prve došle na ideju o institucionalnoj zaštiti takvih područja uz svrhu očuvanja prirodnih, krajobraznih i kulturnih ljepota, bez uplitanja onih gospodarskih djelatnosti, koje narušavaju takva bogatstva, kao što su razni sektori u gospodarstvu primjerice, drvna industrija. Američka tradicija očuvanja zaštićenih područja uz doprinos Nacionalne parkovne agencije i u današnje vrijeme se održava uspostavom kontakata s drugim pojedincima, entuzijasta i određenih ustanova, koje su dio pojedinih ministarstava te države. Ovakva briga prema takvim područjima, naročito nacionalnim parkovima, daje doprinos u turističkom sektoru, jer potiče stvaranje novih poslova i povećava interes posjetitelja diljem svijeta za područjima takve vrste. Iako raznolik po svom reljefu i zemljopisnim razlikama unutar granica, SAD – ova zaštićena područja su najčešće usmjerena ka zapadnim i srednjim područjima države, koja su u najvećem dijelu rjeđe naseljena, te pružaju netaknutu prirodu. Bogatstva ovih područja, naročito nacionalnih parkova su češće usmjerena ka prirodnoj baštini, koja pruža veliki niz geoloških bogatstava i bogatstva životinjskog i biljnog svijeta, a s druge strane, kulturna baština proizlazi iz povijesti domorodaca koji su živjeli čak i prije dolaska europskih naroda na ta područja, još u vrijeme prapovijesti desecima tisućama godina prije Krista. S druge strane, Hrvatska ima kraću povijest osnivanja i održavanja zaštićenih područja, ali to ne stvara prepreke u njihovom razvoju. Od osnutka Nacionalnog parka Plitvička jezera, kao prvog nacionalnog parka Hrvatske pa do današnjih vremena, Hrvatska se kroz različite planove upravljanja i drugim vrstama institucionalnim upravljanjima i izmjenama usredotočila na promjene iskorištavanja ovakvih područja i to ponajviše za svrhe turizma. Time se mijenjao niz zakona i njegovih odredbi, pa i do premještanja određenih zadaća jednog ministarstva u drugo. Što se tiče Šibensko – kninske županije, može se za nju reći kako čuva najveću koncentraciju prirodnih ljepota u Dalmaciji, ako ne i u cijeloj Republici Hrvatskoj. Na površini, koja predstavlja jednu malu administrativnu jedinicu naspram cijele Hrvatske, a pogotovo SAD – a, ova se županija može pohvaliti činjenicom kako unutar tako malih granica može činiti dva nacionalna parka (koja donose značajan doprinos u popularnosti cjelokupne Hrvatske, a naročito NP Krka), dva parka prirode (gdje Park prirode Dinara ima dugi put ka ostvarenju svojeg potencijala) i ostalih vrsta zaštićenih područja i krajobraza. Gledajući američka zaštićena područja i njihove doprinose na specifičan način, Hrvatska, a ne samo Šibensko – kninska županija, mogla bi preuzeti veći stupanj važnosti takvih područja u vidu njihove zaštite u obliku rendžerstva ili u obliku obrazovanja tj. edukacija kroz određene aktivnosti koje donose na većoj važnost ovih područja, iako se i Hrvatska u posljednje vrijeme usredotočava na edukacije raznih vrsta. Jedna ključna razlika koju treba navesti za zaštićena područja kod ŠKŽ – a i SAD – a je u tome kako su nacionalni parkovi u

ŠKŽ – u prirodne važnosti, jednako koliko i kulturno – povijesne radi svih znamenitosti u okruženju, pogotovo kod Nacionalnog parka Krka, dok s druge strane američki nacionalni parkovi su većinom poznatiji po svojim prirodnim vrijednostima. Mogućnosti koje se nude u američkim nacionalnim parkovima putem raznih športskih aktivnosti pomoću auto – motornih vozila, ne bi se mogla tako lako primijeniti na području ŠKŽ – a, što potvrđuje nevoljkost za prisutnošću četverokotača na području Parka prirode Dinara. Simbol američke prirode čine upravo ova područja koja su tema ovog rada, a želja za biti dio takvog nečeg potvrđuje dolaznost posjetitelja na ova područja. Hrvatski turizam i turizam ŠKŽ – a u zaštićenim područjima se svodi i danas na masovnom turizmu, čime se umanjuje prirodno obilježje ovih područja, te svrha njihovog očuvanja. Također, ugledajući se na SAD, moglo bi se reći kako Hrvatskoj fali jača uloga ustanove „Parkovi Hrvatske“, koja je dio Ministarstva gospodarstva i održivog razvoja na način da utječe na stvaranje i povećanje angažmana neprofitnih suradnika, a ne samo javnih ustanova zaštićenih područja, te se na taj način ugledati na američku ustanovu „Nacionalne parkovne agencije“, čije je resorno ministarstvo Ministarstvo unutarnjih poslova, koja potiče takvu vrstu angažmana i također u vidu poticanja zaklada i dobrovoljaca pomoću kojih su se prikupila sredstva za poboljšanje zaštićenih područja i njenom upraviteljstvu. Ono što autor rada po svom viđenju smatra jest pridavanje važnosti zaštićenih područja Hrvatske kroz poticanje angažmana stanovništva diljem države kroz maloprije navedene zaklade i neprofitne suradnike za poticaj razvoja takvih područja, a ne samo putem planova upravljanja i strateških planova stvorenih od strane javnih ustanova zaštićenih područja i županija. Također bi se trebalo utjecati na popularnost dolazaka u ovakva područja i tijekom perioda izvan turističke sezone, budući da je turistička sezonalost dosta prisutna u Hrvatskoj, a također su time i zaštićena područja podložna masovnom dolasku posjetitelja.

LITERATURA

1. Basrek, L. i sur. (2020). PARK PRIRODE DINARA – stručna podloga za zaštitu. https://mzoe.gov.hr/UserDocImages/Vijesti_dokumenti/08.05.2020.%20Stru%c4%8dna%20podloga_Park%20prirode%20Dinara_30_travnja_2020.pdf
2. Best Diplomats (2023), 25 World Heritage Sites in the United States. Best Diplomats. <https://bestdiplomats.org/world-heritage-sites-in-us/>
3. Bulat, Ž. (2012). INSTITUCIONALNI OKVIR ZAŠTITE PRIRODE U REPUBLICI HRVATSKOJ. Pravni vjesnik, 28 (2), 95-128. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/121046>
4. Gopnik, A. , Handlin, . Oscar , Lewis, . Peirce F. , Pole, . J.R. , Flaum, . Thea K. , Hassler, . Warren W. , Donald, . David Herbert , Beeman, . Richard R. , Unit, . Economist Intelligence , O'Neill, . William L. , Harris, . James T. , Schmidt, . Karl Patterson , Freidel, . Frank , Bradley, . Harold Whitman , Weisberger, . Bernard A. , Owen, . Wilfred , Link, . Arthur S. , Winther, . Oscar O. , Zelinsky, . Wilbur , Wallace, . Willard M. , Robinson, . Edgar Eugene , Pessen, . Edward , Naisbitt, . John , Oehser, . Paul H. and Rollins, . Reed C. (2024, July 14). United States. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/place/United-States>
5. Gorman, T. (2022). Colorado's national parks saw record revenue from visitors last year. Colorado Public Radio. <https://www.cpr.org/2022/07/07/national-parks-record-revenue/>
6. KRPINA, V. (2015). ANALIZA ODNOSA IZMEĐU POSJETITELJA I ZAŠTIĆENIH PODRUČJA PRIRODE U ZADARSKOJ ŽUPANIJI. Šumarski list, 139 (11-12), 551-551. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/157018>
7. Martinić, I., Landekić, M., Bakarić, M., Marguš, D. i Jurković, A. (2015). SMANJENJE OPTEREĆENJA POSJETITELJA NA PJEŠAČKIM STAZAMA U ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA PRIMJENOM SCHEME PROGRAMIRANOG ODMARANJA. Šumarski list, 139 (5-6), 233-243. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/141897>
8. Ministarstvo zaštite okoliša i zelene tranzicije. Što je zaštićeno područje (2024). Republika Hrvatska. <https://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/zasticena-podrucja/sto-je-zasticeno-podrucje>
9. Ministarstvo zaštite okoliša i zelene tranzicije. Upravljanje zaštićenim područjima (2021). Republika Hrvatska. <https://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/upravljanje-zasticenim-podrucjima>
10. Nacionalni park Krka (2011). Plan upravljanja Nacionalnim parkom „Krka“. <https://www.npkrka.hr/wp-content/uploads/Plan-upravljanja.pdf>
11. Nacionalni park Krka (2023). Plan upravljanja Nacionalnim parkom „Krka“. https://www.npkrka.hr/wp-content/uploads/PU6005_Sire_podrucje_NP_Krka-2.pdf

12. Nacionalni park Krka (2024). Amfiteatar u Burnumu. Nacionalni park Krka. <https://www.npkrka.hr/hr/kulturna-bastina/arheologija/amfiteatar-u-burnumu/>
13. Nacionalni park Krka (2024). Gmazovi. Nacionalni park Krka. <https://www.npkrka.hr/hr/prirodna-bastina/zivotinjski-svijet-parka/reptiles/>
14. Nacionalni park Krka (2024). Kukci. Nacionalni park Krka. <https://www.npkrka.hr/hr/prirodna-bastina/zivotinjski-svijet-parka/beskraljesnjaci-kukci/>
15. Nacionalni park Krka (2024). Kulturna baština. Nacionalni park Krka. <https://www.npkrka.hr/hr/kulturna-bastina/>
16. Nacionalni park Krka (2024). Manastir Krka (sv. Arhandžela). Nacionalni park Krka. <https://www.npkrka.hr/hr/kulturna-bastina/sakralna-bastina/manastir-sv-arhandela/>
17. Nacionalni park Krka (2024). Naslov stranice. Nacionalni park Krka. <https://www.npkrka.hr/hr/>
18. Nacionalni park Krka (2024). O nama. Nacionalni park Krka. <https://www.npkrka.hr/hr/o-nama/>
19. Nacionalni park Krka (2024). Ptice. Nacionalni park Krka: <https://www.npkrka.hr/hr/prirodna-bastina/zivotinjski-svijet-parka/ptice/>
20. Nacionalni park Krka (2024). Rimski vojni logor Burnum. Nacionalni park Krka. <https://www.npkrka.hr/hr/kulturna-bastina/arheologija/rimski-vojni-logor-burnum/>
21. Nacionalni park Krka (2024). Roški slap. Nacionalni park Krka. <https://www.npkrka.hr/hr/posjeti/sadrzaji/roski-slap/>
22. Nacionalni park Krka (2024). Sedra. Nacionalni park Krka. <https://www.npkrka.hr/hr/prirodna-bastina/sedra/>
23. Nacionalni park Krka (2024). Sedreni slapovi. Nacionalni park Krka. <https://www.npkrka.hr/hr/prirodna-bastina/slapovi/>
24. Nacionalni park Krka (2024). Sisavci. Nacionalni park Krka. <https://www.npkrka.hr/hr/prirodna-bastina/zivotinjski-svijet-parka/sisavci/>
25. Nacionalni park Krka (2024). Skradinski buk. Nacionalni park Krka. <https://www.npkrka.hr/hr/posjeti/sadrzaji/skradinski-buk/>
26. Nacionalni park Krka (2024). Srednjovjekovne utvrde. Nacionalni park Krka. <https://www.npkrka.hr/hr/kulturna-bastina/srednjovjekovne-utvrde/>
27. Nacionalni park Krka (2024). Visovac. Nacionalni park Krka. <https://www.npkrka.hr/hr/kulturna-bastina/sakralna-bastina/visovac/>
28. Nacionalni park Krka (2024). Životinjski svijet. Nacionalni park Krka. <https://www.npkrka.hr/hr/prirodna-bastina/zivotinjski-svijet-parka/>
29. National Park Service (2013). Foundation Document. U.S. Department of the Interior. https://www.nps.gov/romo/learn/management/upload/ROMO_Foundation_Document.pdf

30. National Park Service (2024). Alpine Tundra Ecosystem (2020). U.S. Department of the Interior. https://www.nps.gov/romo/learn/nature/alpine_tundra_ecosystem.htm
31. National Park Service (2024). Associated Tribes (2024). U.S. Department of the Interior. <https://www.nps.gov/yell/learn/historyculture/associatedtribes.htm>
32. National Park Service (2024). Birth of a National Park (2020). U.S. Department of the Interior. <https://www.nps.gov/yell/learn/historyculture/yellowstoneestablishment.htm>
33. National Park Service (2024). Glaciers (2021). U.S. Department of the Interior. <https://www.nps.gov/romo/learn/nature/glaciers.htm>
34. National Park Service (2024). Hydrothermal Systems (2021). U.S. Department of the Interior. <https://www.nps.gov/yell/learn/nature/hydrothermal-systems.htm>
35. National Park Service (2024). Mammals (2024). U.S. Department of the Interior. <https://www.nps.gov/romo/learn/nature/mammals.htm>
36. National Park Service (2024). Mammoth Hot Springs Trails (2024). U.S. Department of the Interior. <https://www.nps.gov/thingstodo/yell-mammoth-hot-springs-trails.htm>
37. National Park Service (2024). Montane Ecosystem (2018). U.S. Department of the Interior: https://www.nps.gov/romo/learn/nature/montane_ecosystem.htm
38. National Park Service (2024). National Park Service Plan (2017). U.S. Department of the Interior. <https://parkplanning.nps.gov/NPSSystemPlan.cfm>
39. National Park Service (2024). Old Faithful (2024). U.S. Department of the Interior. <https://www.nps.gov/yell/planyourvisit/exploreoldfaithful.htm>
40. National Park Service (2024). Subalpine Ecosystem (2022). U.S. Department of the Interior. https://www.nps.gov/romo/learn/nature/subalpine_ecosystem.htm
41. National Park Service (2024). Tourism to Yellowstone National Park contributes \$600 million to local economy (2023). U.S. Department of the Interior. <https://www.nps.gov/yell/learn/news/23035.htm>
42. National Park Service (2024). Wildlife (2024). U.S. Department of the Interior. <https://www.nps.gov/yell/learn/nature/wildlife.htm>
43. National Park Service (2024). Yellowstone Lake (2024). U.S. Department of the Interior. <https://www.nps.gov/yell/learn/nature/yellowstone-lake.htm>
44. National Park Service. (2024). National park system. (2024). <https://www.nps.gov/aboutus/national-park-system.htm>
45. Parkovi Hrvatske (2024). Park prirode Dinara. Parkovi Hrvatske. <https://www.parkovihrvatske.hr/park-prirode-dinara>

46. Republika Hrvatska, Ministarstvo zaštite okoliša i zelene tranzicije (2022). Kategorije zaštićenih područja. <https://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/zasticena-podrucja/kategorije-zasticenih-podrucja>
47. Sergiacomi, C., Vuletić, D., Paletto, A. i Fagarazzi, C. (2022). Exploring Tourist Preferences on the Visitor Management System: the Case Study of Plitvice Lakes National Park. South-east European forestry, 13 (2), 67-77. <https://doi.org/10.15177/seefer.22-06>
48. Sidder, S. i D'Antonio, A. (2019). Summer Visitor Use and Resource Monitoring at Focal Attractions and Trails in Yellowstone National Park. https://www.nps.gov/yell/learn/management/upload/SVURI_2018_Final_Report_508C-3.pdf
49. Sunce. (2024) Zaštićena područja kao jedinstvene turističke destinacije: Utjecaj i doprinosi (2023). Sunce. <https://sunce-st.org/vijesti/zasticena-podrucja-kao-jedinstvene-turisticke-destinacije-utjecaj-i-doprinosi/>
50. Šibensko – kninska županija (2022). Plan razvoja Šibensko – kninske županije za razdoblje 2021. - 2027. godine. <https://www.sibensko-kninska-zupanija.hr/upload/stranice/2019/11/2019-11-11/305/planrazvojaibensko-kninskeupanijezarazdoblje2021-2027godine.pdf>
51. Šibensko – kninska županija (2024), Opći podaci. Šibensko – kninska županija. <https://www.sibensko-kninska-zupanija.hr/stranica/opi-podaci/70>
52. Tišma, S., Kramarić, Ž., Demonja, D. i Ozimec, K. (2006). Analysis of Ecotourism Development Potential in Protected Areas in the Republic of Croatia and Recommendations. Croatian International Relations Review, 12 (44/45), 105-117. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/17990>
53. Turistička zajednica Šibensko – kninske županije (2019). Katedrala svetog Jakova. Dalmatia Šibenik: <https://www.dalmatiasibenik.hr/hr/istrazi/kultura-i-bastina/katedrala-sv-jakova/>
54. Turistička zajednica Šibensko – kninske županije (2019). Prepoznatljiva vina i digestivi. Dalmatia Šibenik. <https://www.dalmatiasibenik.hr/hr/dozivi/taste-like/prepoznatljiva-vina-i-digestivi/>
55. WorldData.info (2024), Tourism in the United States of America. WorldData.info. <https://www.worlddata.info/america/usa/tourism.php>
56. Yellowstone Forever (2024). Yellowstone National Park Facts. Yellowstone Forever. <https://www.yellowstone.org/experience/visitor-information/yellowstone-national-park-facts/>

PRILOZI

Grafički prikaz 1. Usporedba između ocjena prioriteta koje su dodijelili posjetitelji i onih definiranih Planom upravljanja Nacionalnim parkom Plitvička jezera 2019.-2028. za makroteme teme C „Upravljanje posjetiteljima“, str. 9

Grafički prikaz 2. Zastava Šibensko – kninske županije, str. 10

Grafički prikaz 3. Karta Šibensko – kninske županije uz gradove i općine, str. 12

Grafički prikaz 4. Katedrala svetog Jakova, str. 15

Grafički prikaz 5. Karta fizičke podjele SAD – a, str. 17

Grafički prikaz 6. Dolasci posjetitelja u SAD od 1995. do 2021. godine (u milijunima), str. 20

Grafički prikaz 7. Kip slobode, str. 21

Grafički prikaz 8. Karta Nacionalnog parka Krka s oznakama, str. 22

Grafički prikaz 9. Park prirode Dinara na karti Republike Hrvatske, str. 28

Grafički prikaz 10. Karta Nacionalnog parka Yellowstonea, str. 32

Grafički prikaz 11. Karta Nacionalnog parka Rocky Mountaina, str. 34

Grafički prikaz 12. Kategorije zaštite zaštićenih područja u Republici Hrvatskoj, str. 37

SAŽETAK

Turizam zaštićenih područja je vrsta turizma koja obuhvaća razgledavanje prirodnog bogatstva u područjima koja su pod posebnom zaštitom od strane nadležnih tijela, te se njihovi resursi ne mogu koristiti za neke druge gospodarske svrhe. U takva se područja uključuju primjerice nacionalni parkovi i parkovi prirode. Republika Hrvatska i Sjedinjene Američke Države imaju veliki niz različitih vrsta zaštićenih područja, bez obzira na različitost u institucionalnom upravljanju i donošenju odluka kod ovih zemalja. Ovaj rad se usredotočava na usporedbu načina upravljanja i utjecaja na turizam zaštićenih područja Šibensko – kninske županije i onih u SAD – u. Unutar rada sagledava se turizam zaštićenih područja općenito i što ga čini posebnim među posjetiteljima. Zatim se sagledavaju opće informacije o Šibensko – kninskoj županiji i SAD – u, a ono što slijedi nakon toga je opis njihovih najpoznatijih zaštićenih područja i njihovih specifičnosti kroz kulturnu i prirodnu baštinu i njihove ekonomske i društvene učinke. Nakon toga se uspoređuju hrvatski i američki načini upravljanja kroz njihovu institucionalnost i utjecaj . Na kraju rada, na temelju svega ovoga donosi se zaključak.

KLJUČNE RIJEČI: Šibensko – kninska županija, Sjedinjene Američke Države, zaštićena područja

SUMMARY

Tourism of the protected areas is a type of tourism that consists of sightseeing natural attractions in areas that are under the protection of authorities, and in which its resources cannot be used for other purposes of economy. Such examples of these areas include national parks and nature parks. The Republic of Croatia and the United States of America include all sorts of different types of protected areas, regardless of the differences in the institutional management and the decision making processes between the two countries. This paper focuses on the comparison of the management practice and the impacts of the protected areas on tourism between Šibenik – Knin County and the United States of America. The paper analyses the tourism of protected areas in general and what makes it special to its visitors. Afterwards, the general information about Šibenik – Knin County and the USA are being analysed and what comes next is the description of their most popular protected areas and their uniquenesses in terms of cultural and natural heritage, and economic and social effects. After that, Croatian and American models of management are being compared in terms of their establishment and impact. At the end, a conclusion is being given according to the previous mentioned information.

KEY WORDS: Šibenik – Knin County, United States of America, protected areas